

De Grote Oorlog en Japans Imperialisme

Een conflict tussen voor- en tegenstanders van de internationale Status-quo

Vincent Müskens, 3827240

Universiteit Utrecht

Bachelorscriptie Geschiedenis – Onderzoeksseminar III

zondag 20 januari 2013

Begeleider: Drs. Hanneke Takken

Inhoud

Inleiding	P. 3
Methodie	P. 6
1. De paradox van het Japans Imperialisme	P.8
1.1 Een discussie over de aard van imperialisme	P.8
1.2 Interpretaties van Japans imperialisme	P.11
2. De Sino-Japanse Oorlog, van bondgenoten tot vijanden	p.16
2.1 Interventie in Korea	p.16
2.2 Het Vredesakkoord met China	p.19
3. Bescherming van de Japanse soevereiniteit: De Russisch-Japanse Oorlog	p.22
3.1 Invloedsferen en de Anglo-Japanse Alliantie	p.22
3.2 De strijd met Rusland	p.24
4. De Grote Oorlog, Japan bewaakt het fort	p.28
4.1 De Eerste Wereldoorlog als gelegenheid	p.28
4.2 De origine van co-prosperity	p.30
4.3 Japan en het Verdrag van Versailles	p.32
Conclusie	p.35
Bronvermelding	p.37

Inleiding

“The effect of this Great War will, no doubt, surpass that of the Franco-Prussian War. Not only will it transform the map of Europe and the destiny of nations, it will decisively alter the twentieth-century stage.”¹

Bovenstaande woorden, afkomstig van de Japanse schrijver Shimazaki Tōson², lijken te duiden op een adequaat begrip van de mogelijke gevolgen die de Grote Oorlog op de rest van de wereld kon hebben. Maar aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog was Shimazaki echter een uitzondering onder zijn landgenoten. Goed begrip van de situatie was er nauwelijks, deze oorlog werd door Japanners dan ook vaak de ‘Europeaanse Oorlog’ genoemd, een treffende naam die goed weergeeft hoe klein men de ‘waarde’ van deze oorlog schatte. In eerste instantie zaten zij er met hun opvatting ook niet ver naast want de daadwerkelijke deelname van Japan aan de Eerste Wereldoorlog was maar kort en vluchtig. Een snelle invasie van China en de daaropvolgende ‘21 eisen’³ waren de voornaamste militaire en politieke acties die Japan uitvoerde tijdens de Eerste Wereldoorlog. Vanuit deze optiek lijkt de Grote Oorlog een onbeduidend hoofdstuk in de gehele Japanse imperiale geschiedenis. Het was echter, zo zal blijken, niet de fysieke deelname aan de oorlog die het belangrijkste zou zijn voor de geschiedenis en de toekomst van Japan.

Japan was vanaf de Meiji-Restaurentie in 1867 een sterk moderniserend land en een opkomende natie. De politieke leiders van het land hadden grootse plannen voor de toekomst van Japan en beoogden een internationale positie voor zich die gelijk was aan die van de westerse grootmachten uit de 19^e eeuw. Hoewel het land eensgezind was in zijn visie van een groot Japan op het wereldtoneel, was er echter grote verdeeldheid over hoe dit grote Japan er in de praktijk uit zou moeten komen te zien. Deze grote verscheidenheid van visies voor de toekomst van Japan kan men grofweg in twee kampen onderverdelen, enerzijds was er de groep die het land naar Brits voorbeeld wilde modeleren en anderzijds was er de groep die grote inspiratie putte uit het even zo snel opkomende Duitse keizerrijk. Beide modellen waren gebaseerd op de ontwikkeling van landen met een geschiedenis in imperialisme en het is dan ook niet verwonderlijk te noemen dat Japanse politiek van 1868 tot aan 1945 inderdaad een sterk imperialistische vorm kreeg. Het was deze tweestrijd om de politieke vormgeving van het land, om zich zowel nationaal en internationaal te kunnen

¹ Shimazaki Tōson, (1914) uit: Frederick R. Dickinson, *War and National Reinvention: Japan in the Great War, 1914-19* (Cambridge 1999) 33.

² Een algemene opmerking over Japanse en Chinese namen. Japanse en Chinese namen worden in een andere volgorde geschreven dan in het Westen gebruikelijk is. Familiennaam eerst, gevolgd door de eigen naam. Het is deze volgorde die ik dan ook zal hanteren bij alle Japanse en Chinese namen genoemd in deze studie.

³ Voor een volledig overzicht van de 21 eisen en een bespreking van hun politieke achtergrond zie: Dickinson, *War and National Reinvention* 85-93.

modelleren en profileren, die bepalend was voor de politieke richting die Japan zou nemen aan het begin van de 20^e eeuw. Oorlog was namelijk een uitermate geschikt middel om je internationaal te profileren.

Er is in de afgelopen twintig jaar een steeds groter groeiende hoeveelheid literatuur te vinden over Japan en haar deelname aan de Eerste Wereldoorlog. Over Japans Imperialisme bestaat al een grotere hoeveelheid werken en dit imperialisme zelf is al uitvoerig behandeld in de literatuur. De historici Calman, en Hoyt hebben invloedrijke werken gepubliceerd op dit gebied en bij beide betreft het studies die zich bezig houden met ontwikkelingen van Japans imperialisme over een langere termijn.⁴ Naast deze drie grotere namen geldt het overigens voor het gehele historiografische landschap dat zich bezig houdt met Japan imperialisme dat de grote lijnen, en niet de kleine ontwikkelingen veelvuldig onder de loep worden genomen. Behalve het ontbreken van microgeschiedenis in dit vakgebied mist er nog één facet in dit historiografische landschap. Want waar er ondertussen al veel is gekeken naar zowel Japans imperialisme als de rol van Japan in de Eerste Wereldoorlog is de relatie tussen beide onderdelen uit de Japanse geschiedenis nog maarnauwelijks onderzocht, en als dat al gebeurde was dat als onderdeel van grotere werken waarin de focus niet volledig op deze specifieke relatie lag.

In de literatuur waarin grote ontwikkelingen centraal staan, wordt Japans imperialisme veelal behandeld als een fenomeen dat zich vanaf het breekpunt van de Sino-Japanse oorlog in 1894 tot aan het Mantsjoerije-incident⁵, in 1931 gestaagd ontwikkelde. Met name W.G. Beasly en Marius B. Jansen geven de voorkeur aan de Sino-Japanse Oorlog als breekpunt. In andere werken, bijvoorbeeld studies van Peter Berton en Ian Nish, ligt de focus veeleer op een andere voor de hand liggende keuze, de Russisch-Japanse oorlog, als oorsprong voor Japans imperialisme. Voorkeur voor deze twee punten in de Japanse geschiedenis zijn niet erg verwonderlijk. De geschiedenis heeft keer op keer bewezen dat oorlog een uitstekende katalysator is om ideeën als Natie en Imperium te verspreiden. Het Duitsland van Bismarck is hier een schoolvoorbeeld van en Japan zou later Bismarck dan ook als voorbeeld gebruiken.⁶ Met dit gegeven is het niet verwonderlijk dat juist de Sino-Japanse en Russisch-Japanse Oorlog in veel studies als breekpunt gehanteerd worden, beide waren oorlogen waarin Japan als nieuwkomer vocht en tot ieders verbazing won en met beide verkreeg het land nieuw grondgebied. Maar of deze twee elkaar opvolgende oorlogen ook daadwerkelijk een dergelijk grote rol hebben gespeeld in Japans imperialisme is maar de vraag. Historici als Beasly en Jansen

⁴ Donald Calman, *The Nature and Origins of Japanese Imperialism: A reinterpretation of the great crisis of 1873* (Routledge 1992) en Edwin P. Hoyt, *Japan's War: The Great Pacific Conflict 1853-1952* (Da Capo Press 1989).

⁵ Japan's invasie van China en de oprichting van de onafhankelijke marionettenstaat Mantsjoekwo. Voor een compacte doch informatieve bespreking van het incident en de gevolgen ervan zie: Andrew Gordon, *A Modern History of Japan, from Tokugawa times to the present*. (New York. Oxford University Press 2003) 201-224.

⁶ Dickinson, *War and National Reinvention* 21.

behandelen de Grote Oorlog vaak enkel als een voetnoot in het grootste verhaal van het Japanse imperialisme, maar in de literatuur die zich specifiek op de Japan en de Grote Oorlog richt, studies van Dickinson maar ook Hilary Conroy, zijn sterke aanwijzingen te vinden dat de Eerste Wereldoorlog een vele malen grotere invloed heeft gehad op de ontwikkeling van het Japans imperialisme, en dat de stroomversnelling hier te plaatsen is en niet eerder.⁷In dit onderzoek zal ik trachten deze relatie verder uit te diepen en zo het belang aantonen van de Eerste Wereldoorlog voor Japans imperialisme, ik hoop dan ook antwoord te kunnen geven op de vraag: Welke rol heeft de Eerste Wereldoorlog gespeeld in de ontwikkeling van het Japanse imperialisme?

Nu lijkt dit een makkelijke en begaanbare weg. Historici zijn het er namelijk wel over eens dat de oorzaken voor de opkomst van het Japans Imperialisme verder terug liggen in het verleden, een verleden waar de Eerste Wereldoorlog een onmiskenbaar deel van uit heeft gemaakt. Het is dus haast onvermijdelijk om te concluderen dat de Eerste Wereldoorlog enige invloed heeft uitgeoefend op het Japanse Imperialisme, maar de daadwerkelijke omvang van deze invloed is maar moeilijk te bepalen.⁸Daarnaast is een begrip als 'invloed' geen eenduidig meetbare waarde en om die redenen zal ik mij dan ook onthouden van de duiding van de exacte mate van de invloedssfeer op het Japanse imperialisme zelf. Niettemin zal ik proberen aan te tonen dat de ontwikkeling van het Japans Imperialisme ten tijde van de Eerste Wereldoorlog in een sterke stroomverstelling geraakte en dat men deze Wereldoorlog mogelijk zelfs als katalysator zou kunnen zien van de ontwikkelingen die zich later in Japan voor zouden doen.

Om aan te kunnen tonen dat de Eerste Wereldoorlog de zogenaamde katalysator was voor een stroomversnelling binnen het Japanse imperialisme zullen eerst een aantal andere punten onderzocht moeten worden. Ten eerste zal er gekeken moeten worden naar de periode voor de Eerste Wereldoorlog. Als het Japanse Imperialisme zich inderdaad vanaf 1914 in een stroomversnelling heeft bevonden dan moet er een wezenlijk verschil te vinden zijn met de ontwikkelingen van voor de Eerste Wereldoorlog. De Sino-Japanse Oorlog (1894) en de Russisch-Japanse Oorlog (1904) waren beide grootse en cruciale momenten voor de internationale positie van Japan op het wereldtoneel en beide zullen dan ook grondig onderzocht moeten worden in het licht van imperialistische ontwikkelingen. Uiteraard zal er, nog voor er ook maar enigszins naar deze historische momenten gekeken kan worden, gekeken moeten worden naar devraag wat het Japanse imperialisme precies is. Japan en de rest van de wereld zagen het land dan wel als een imperium, maar een imperium dat duidelijk uniek was in zijn soort. Japan was het eerste moderne Aziatische land dat op gelijke voet trachtte mee te spelen met het Westen, maar dit had tot gevolg dat het

⁷Fred Dickinson, 'Japan's Asia in the politics of a new world order, 1914-19' *The Japanese Empire in East Asia and its Postwar Legacy* (München 1998).

⁸Dickinson, *War and National Reinvention*.

Japane imperialisme noch Aziatisch noch Westers was. Het onderzoeken van de verschillende ideeën over de aard van het Japans imperialisme, met name haar houding naar het Westen toe, is dus essentieel voor een verder verloop van dit onderzoek. De paradoxale aard van Japans imperialisme, zoals later in dit onderzoek zal blijken, ligt namelijk in Japans relatie met het Westen. Enerzijds wilde het land zich snel moderniseren en het beste voorbeeld dat daarvoor beschikbaar was, was het Westen. Anderzijds poogde het land zich juist een eigen identiteit te geven door zich af te zetten van de Westerse overheerser. Deze twee tegenstrijdige elementen zijn beide cruciaal geweest voor de ontwikkelingen van Japans imperialisme.

Methode

Om tot een antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek te kunnen komen zullen een aantal tussenstappen gezet moeten worden. Ten eerste zal het theoretisch kader van Japans imperialisme uitgediept moeten worden; welke ideeën zijn er over de oorsprong van imperialisme en hoe passen deze opvattingen in het model van Japan? Theoretici zoals Hobson en Landes hebben getracht imperialisme veelal op economische wijze te verklaren, Joseph Schumpeter verklaart imperialisme daarentegen als een militair fenomeen, maar opvallend is vooral dat allen tot aan Marius B. Jansen het Japans imperialisme in een westers raamwerk probeerden in te passen. Jansen toonde echter aan dat Japans imperialisme nog een extra facet bevatte, namelijk de karakteristieke en paradoxale contrawesterse houding.

Hierop volgend zullen de drie mogelijke breekpunten, respectievelijk de Sino-Japanse, Russisch-Japanse en de Grote Oorlog, in dit theoretische kader geplaatst moeten worden. De verschillende oorzaken voor imperialisme die in het eerste hoofdstuk aan bod zullen komen zullen op hun beurt bepalend zijn voor de interpretatie van deze drie verschillende oorlogen als mogelijk breekpunt. Dit betoog, waarin wordt beoogd om de opvattingen waarin deze eerste twee oorlogen als breekpunt onderschreven worden te ontcrachten en het derde als alternatief breekpunt te presenteren, zal dan ook voornamelijk rusten op het theoretische raamwerk dat in het eerste hoofdstuk geschetst zal worden. Hierbij zullen expliciete oorzaken van imperialisme besproken worden die, zoals zal blijken, nauwelijks of zelfs helemaal niet terug te vinden zijn in de bespreking van de eerste twee oorlogen door onder andere Beasley, Jansen, Berton en Nish, maar wel nadrukkelijk in de, veelal korte, besprekingen van Japan tijdens de Eerste Wereldoorlog. Een dergelijke argumentatie zal op zichzelf niet voldoende bewijs zijn, daarom zal het dan ook ondersteund worden door primaire bronnen die de Japanse ideeëngeschiedenis uitdiepen. Bewijs voor het al dan niet aanwezig zijn van imperialistische motieven is bij uitstek te vinden in politieke documenten ten tijde van oorlog.

Inleidend op het hierop volgende onderzoek verdient het werk *Sources of Japanese Tradition*⁹ uit mijn literatuurlijst dan ook een speciale vermelding. *Sources* is namelijk een verzameling van vertaalde primaire bronnen dat daarnaast ook nog uitstekende contextualisering en toelichting bij deze bronnen levert. Maar ook vertaalde officiële documenten vergaard uit andere literatuur worden gebruikt ter ondersteuning van het betoog. Dit laatste brengt echter het probleem met zich mee dat vertaalde documenten veelal in dienst staan van de vertaler. Zo is er een reeks vertaalde documenten betreffende de Anglo-Japanse alliantie te vinden in het werk van Nish, en bespreekt Dickinson een vertaalde versie van de 21 eisen met zijn eigen toelichting. Beide auteurs zetten deze bronnen uiteraard in ten behoeven van hun eigen betoog en gebruik van deze bronnen moet dan ook met gepaste voorzichtigheid gebeuren. Om deze reden zal dit onderzoek voornamelijk steunen op *Sources* als bron voor primair materiaal, aangezien het een relatief neutrale bundel is die niet in dienst staat van een groter betoog. Primaire bronnen uit dit werk die nuttig zijn gebleken voor het onderzoek zijn onder andere politieke correspondentie en contemporaine teksten over de 'Japanse Identiteit' die een grote bijdrage kunnen leveren als sfeerschetsing van de imperialistische idealen van Japan.

⁹William Theodore de Bary, Carol Gluck, Arthur E. Tiedemann, *Sources of Japanese Tradition Volume Two, part two* (New York 2006).

1. De paradox van het Japans Imperialisme

Laat het voorop staan dat dit onderzoek absoluut geen poging zal zijn om de discussie tussen de verschillende interpretaties van het Japanse imperialisme te beslechten. Maar een korte indicatie van de problemen die het gebruik van de term imperialisme met zich mee brengt is wel noodzakelijk. Zoals zal gaan blijken zijn de interpretaties van en beweegredenen die ten grondslag liggen aan het imperialisme divers. Bij een unieke vorm als Japans imperialisme nemen de problemen alleen maar toe maar toe door zijn paradoxale aard. Enerzijds is er de sterke overeenkomst met het Westen, anderzijds is er de sterke drang om zich juist uniek te profileren, om een nieuwe vorm van Aziatisch imperialisme op te zetten. Zoals zal blijken uit het komende hoofdstuk geven de meeste theoretici de voorkeur aan monocausale verklaringen bij de bespreking van Imperialisme. Dergelijke verklaringen zijn naar mijn mening nooit afdoende en in het geval van een complex en paradoxaal fenomeen als Japans imperialisme is een dergelijke verklaringsvorm temeer ontoereikend. Dit onderzoek zal dan ook geen voorkeur uiten in verschillende economische of politieke verklaringen, echter zal het middels een bespreking van de verschillende ideeën proberen aan te tonen hoe het probleem van Japans imperialisme het best benaderd kan worden. Er zijn veel facetten die een rol hebben gespeeld in de ontwikkelingen van Japans imperialisme en het is in dit complexe landschap dat dit huidige onderzoek een plaats zal moeten vinden.

1.1 Een discussie over de aard van imperialisme

“Men, acting individually or in communities, have always sought to establish dominion over others, where they could. What the character of a society, or the international circumstances with which it has to deal, does indeed determine is the timing and direction of the impetus, the degree of its success and failure [...] That is what I understand by the nature of imperialism.”¹⁰

De term ‘imperialisme’ wordt tegenwoordig hoofdzakelijk gebruikt om de periode aan te duiden van de westerse expansie die begon met de verdeling van Afrika tot koloniën in 1880, zoals Beasley beschreef in bovenstaand citaat. Dit gebruik van de term ‘imperialisme’ is niet strikt accuraat, want het fenomeen is al eerder in verscheidene vormen verschenen door de geschiedenis heen, George Lichtheim wijst bijvoorbeeld een beginvorm van imperialisme aan bij het Romeinse Rijk¹¹, en Jane Burbank en Frederick Cooper wijzen richting China als eerste imperium.¹² Japans imperialisme dateert grofweg vanaf 1894 en een behandeling in het licht van Westers imperialisme is de meest

¹⁰ W.G. Beasley, *Japanese Imperialism: 1894-1945* (Oxford 1987) 13.

¹¹ George Lichtheim, *Imperialism* (Allen Lane 1971) 4.

¹² Jane Burbank & Frederick Cooper, *Empires in World History: Power and the politics of difference* (Princeton University Press 2010) 23-24.

gangbare. Aan het einde van de 19^e eeuw vierden Westerse imperia hun hoogtijdagen en het enige andereicoon waar Japan zich aan kon spiegelen was China, een keizerrijk in verval. Japan koos dus logischerwijs het Westen uit als voorbeeld in zijn ontwikkeling tot moderniteit.

Het specifiek moderne gebruik van de term imperialisme kan men het beste typeren als een vorm van 'economisch imperialisme', zo genoemd omdat het veelal geplaatst wordt in een specifieke fase van economische ontwikkeling in de westerse samenleving. Deze stelling wordt voor het eerst in lengte besproken door John A. Hobson in zijn *Imperialism* uit 1902 waarin hij economische overproductie als de motor van imperialisme identificeert, wat op zijn beurt weer leidt tot een overschot aan kapitaalinvesteringen: "Overproduction in the sense of an excessive manufacturing plant, and surplus capital which could not find sound investments within the country, forced Great Britain, Germany, Holland, France to place larger and larger portions of their economic resources outside the area of their present political domain, and then stimulate a policy of political expansion so as to take in the new areas."¹³ Het waren deze investeerders, voornamelijk bankiers, die volgens Hobson het meest profiteerde van dit beleid. Deze investeerders, parasieten van het patriottisme aldus Hobson, konden middels imperialisme anticiperen op goede investeringen en werk. Hobson schetst een klassieke vorm van *push* economie als drijvende kracht achter economisch imperialisme. Na 1916 werd zijn theorie ingezet in de Hobson-Lenintheorie, waarin Hobsons ideeën door marxistische historici in een marxistisch frame werden geplaatst en imperialisme het onvermijdelijke product van kapitalisme was.

Waar deze pessimistische en afkeurende analyse van imperialisme in Hobsons tijd vooral controversieel was, wordt deze tegenwoordig tot één van de meer conservatieve analyses gerekend. De grootste kritiek die later op Hobson geuit zou worden zou zich richten op de onjuistheid van de economische beweringen die Hobson maakt. Zo zou Hobsons idee over investeerders, aldus critici, niet toe te passen zijn op Groot-Brittannië, het grootste imperium van zijn tijd. Groot-Brittannië had namelijk tot 1914 het grootste overzeese rijk, maar de grote meerderheid van haar investeringen werd niet gedaan in haar recent verkregen koloniën, maar in haar oudere 'blanke' kolonies en in onafhankelijke landen uit Europa en de beide Amerika's.¹⁴

Na de Tweede Wereldoorlog kwam er steeds meer kritiek op Hobson en zijn medestanders. Verschillende historici zagen de noodzaak om met een andere verklaring te komen. In tegenstelling tot Hobsons verklaring die zich op de *push* kant van externe factoren richtte, kwam de focus op de *pull* kant te liggen. David Landes, die het onderwerp in 1961 bestudeerde, identificeerde de economische motieven van de grootmachten als vormen van protectie in plaats van de extensie van

¹³ John A. Hobson *Imperialism: A Study* (General Books 2009, originele druk uit 1902).

¹⁴ D. K. Fieldhouse, 'Imperialism: An Historiographical Revision', *South African Journal Of Economic History*, Vol. 7 Issue 1 (1992) 45-72.

markten en investeringen. Als gevolg hiervan kwam bij het verklaren van imperialisme de prioriteit te liggen bij internationale rivaliteiten, in het bijzonder de rivaliteiten die opkwamen tussen de opkomende industrialiserende staten uit West-Europa. Landes beargumenteerde daarnaast ook dat economische verklaringen voor imperialisme belangrijk waren, maar op zichzelfstaand nooit voldoende. Landes gaf er de voorkeur aan om westerse expansie te benaderen als een veelsoortige reactie op een gemeenschappelijke kans die ontstond in de situatie van ongelijkheid van macht. Dit leidde hem tot de conclusie dat de overweldigende militaire en economische macht van het Westen een toevlucht middel waren voor momenten dat hun economische doeleinden verhinderd werden, ofwel door directe tegenstand, ofwel door lokale 'wanorde'.¹⁵ D.K. Fieldhouse stipte hiernaast nog een extra probleem aan als toevoeging aan de twee voorgaande visies in zijn studie uit 1973. Hij erkende dat staatsmannen na 1880 steeds zich steeds vaker 'imperialistische' oplossingen aanmaten met betrekking tot economische problemen. De oorzaak hiervan lag volgens hem echter niet in een verandering van de aard van kapitalisme, maar in een verandering van de soort problemen waarmee de grootmachten mee te maken kregen. Het was een combinatie van meerdere crises die tegelijkertijd plaatsvonden. Ten eerste was er sprake van een onevenwichtige verhouding tussen Europa en de rest van de wereld, een 'disequilibrium' zoals hij het zelf noemt, ten tweede was er een gebrek aan systemen van controle in gebieden waar inheemse staten te zwak waren om een goed geraamte te bieden voor Europese ondernemers en waar rivaliteit tussen Europese staten excessief was.¹⁶

De interpretatie van economisch imperialisme heeft verschillende ontwikkelingen doorgemaakt sinds auteurs de chronologische basis van de discussie zijn gaan verbreden. Opvallend genoeg zijn tot dusverre alle benoemde auteurs het er over eens dat economische elementen het meest doorslaggevend zijn geweest in de ontwikkeling van imperialisme, ondanks de grote verscheidenheid aan interpretaties van deze economische ontwikkelingen. Desondanks zijn er ook studies geweest die onderzoek zijn gegaan naar andere verklaringen, naast de voor de hand liggende economische verklaring van imperialisme. Zo zocht Eugene Staley in 1935 al de verklaringen in 'politieke ambities, dynastieke megalomanie en militaire lust naar verovering'¹⁷ en Carlton Hayes zag al in 1941 (al) imperialisme als een nationalistisch fenomeen en een zoektocht naar overzeese prestige die zich ontwikkelde na de Europese oorlogen van 1854 en 1970¹⁸.

¹⁵ David S. Landes, 'Some Thoughts on the Nature of Economic Imperialism' *The Journal of Economic History*, Vol. 21, No. 4 (Cambridge University Press 1961), 496-512.

¹⁶ D.K. Fieldhouse, *Economics and Empire 1830-1914* (Cornell University Press 1973) 459-477.

¹⁷ Zie uittreksel uit: H.M. Wright (ed.), *The 'New Imperialism'* (Boston 1961) 77-80, een zeer uitgebreide en nuttige verzameling van uittreksels en artikelen aangaande het imperialisme.

¹⁸ Carlton Hayes, uittreksel uit: Wright, *The 'New Imperialism'* 81-88.

Het meest invloedrijke argument tegen een exclusief economische verklaring van imperialisme werd echter, nog voordat voorgaande studies die kritiek op Hobson zouden uiten waren uitgevoerd, gegeven door Joseph Schumpeter in één van zijn studies van vlak na de Eerste Wereldoorlog in 1919. Hij definieerde imperialisme als “the objectless disposition on the part of state to unlimited forcible expansion.”¹⁹ Imperialisme was dus niet de manifestatie van kapitalisme, want kapitalisme was volgens Schumpeter een rationeel fenomeen en dus niet oorlogszuchtig. In plaats daarvan was imperialisme een maatschappelijke uiting beïnvloed door de constante aanwezigheid van een militaire, land bezittende aristocratie die handelde vanuit een protectionistische en expansionistische ideologie. Excessen van imperialistisch kapitalisme wijdde Schumpeter, wellicht erg gemakkelijk, aan een periode van kapitalistische onvolwassenheid.²⁰ Men moet bij Schumpeters verklaring echter wel in het achterhoofd houden dat hij veelal dacht vanuit de situatie in zijn eigen thuisland. Hoewel nooit expliciet genoemd lijkt Duitsland de grootste ‘inspiratie’ voor zijn verklaringen van modern imperialisme en niet zoals gebruikelijk Groot-Brittannië. Duitsland zal, zoals later zal blijken, ook voor de bespreking van Japans imperialisme een logischer uitgangspunt zijn. Beide landen waren laatbloeiërs in zowel industrie als imperium en beiden bezaten de kenmerken van imperialisme waar Schumpeter naar verwijst.

1.2 Interpretaties van Japans imperialisme

Het moge ondertussen duidelijk zijn dat erbij de studie naar Japans imperialisme geen gebrek aan opties is voor vergelijkingsmateriaal uit het Westen. Het maken van vergelijkingen met het Westen is noodzakelijk omdat Japan zelf deze stap ook meer dan eens maakte. In zijn poging tot modernisering werd er goed naar de ontwikkelingen in het Westen gekeken en hetgeen Japan als goede ontwikkelingen zag imiteerde het land feilloos. Met name in zijn beginjaren was het Japanse imperialisme sterk gebaseerd op het Westen en men kan dus veel leren door het te vergelijken met het Westen.²¹ Vergelijkende studies op dit gebied zijn niet ongebruikelijk, maar men moet altijd in gedachten houden dat de voorgeschiedenis van Japan sterk verschilt van die van het Westen. Of men imperialisme nu ziet als een fenomeen dat voortkomt uit metropole maatschappijen of als een fenomeen dat tot stand komt als reactie op internationale omstandigheden, in beide gevallen verschilt de ontstaansgeschiedenis van Japans imperialisme fundamenteel van zowel die van Engeland en die van Duitsland, als die van de VS.

Halverwege de 19^e eeuw werd Japan opgenomen in het systeem van verdragshavens dat Engeland had opgezet om de toegang tot Chinese – en andere Aziatische – handel te reguleren in het

¹⁹ Joseph Schumpeter, uittreksel uit: Wright, *The 'New Imperialism'* 47-61.

²⁰ Ibidem 57-60.

²¹ Dickinson, *War and National Reinvention* 21-24.

eigen voordeel. Deze *Unequal treaties*, zoals ze later treffend genoemd zouden worden, legde de Aziatische landen een aantal commerciële plichten op jegens de Westerse grootmachten van die tijd. Chinese en Japanse geleerden van die tijd omschreven hun situatie dan ook weemoedig als semi-koloniaal.²² De Japanse reactie op deze verdragen was, in tegenstelling tot de meeste Aziatische landen, strijdlustig. De eerdergenoemde politieke Meiji-revolutie bracht in 1867 een nieuwe groep Japanse politici aan de macht die vastberaden waren om Japan weer sterk te maken. Binnen een aantal jaren voerde deze groep revolutionaire hervormingen door waarbij het feodalisme werd afgeschaft, een bureaucratische staat werd opgezet, een modern leger en een moderne marine gecreëerd werden, de rechtsstaat en het onderwijs naar westers voorbeeld werden hervormd en de eerste stappen naar een volwaardige industrie werden gezet. Het duurde dan ook niet lang of de ongelijke verdragen uit de verdragshavens jegens Japan werden vrijwillig door het Westen herzien. Na herziening van de verdragen was de situatie van Japan aanzienlijk beter dan die van andere landen in de regio. Dit gaf het land een voorsprong om economisch sterk te groeien, wat Japan op lange termijn vervolgens weer de mogelijkheid gaf om begin te maken aan een eigen, vooralsnog bescheiden, imperium.²³

De aard van deze overgang tot imperialisme zet Japan duidelijk af van het Westen. Dit wordt duidelijk wanneer men de eerder behandelde theorieën gaat toepassen. Bijvoorbeeld: de sociale en economische veranderingen na de Meiji-revolutie die de Japanse overzeese expansie mogelijk maakte zouden toegeschreven kunnen worden aan de ontwikkeling van kapitalistisch denken in Japan in de lijn van het denken van Hobson, maar verdere toepassing van deze theorie levert geheel andere verklaringen op dan men in Europa terug zou zien. Zo komt er naar voren dat de eerste fases van Japanse expansie in 1894 gedreven werden door verlangens om het 'blanke' imperialisme op het Aziatische vaste land tegen te gaan. De achterstelling die Japan ervaren had in de periode van ongelijke verdragen hadden deze drang in leven geroepen. Het model van Landes is hier iets beter op zijn plaats. Men zou de drang om de blanke expansie tegen te gaan kunnen zien als de economische protectie die Landes aanvoert en ook de door hem genoemde ongelijkheid van macht is hier duidelijk aanwezig. Maar ook het model van Landes is niet volledig sluitend, want Landes verklaart imperialistische agressie dan wel vanuit protectionistische motieven, maar specifiek voor momenten waarop economische doeleinden verhinderd werden. In deze tijd had Japan echter nog nauwelijks economische doeleinden op het vasteland, dus ook hier schiet een economische verklaring te kort. Tot aan de Russisch-Japanse Oorlog waren de Japanse overzeese acties dus helemaal niet gedreven door financieel kapitalistisch denken, maar een "opportunistic attempt to increase

²²Gordon, *A Modern History of Japan* 46.

²³*Ibidem* 94-114.

‘primitive capitalist accumulation’ in order to enhance the country’s strength”²⁴, aldus Beasley. Zelfs na 1905, toen Japans imperialisme overduidelijk wel meer en meer kapitalistische motieven kreeg, was haar sociale basis nog altijd een samenwerking tussen militairen en de opkomende bourgeoisie.

Dit geeft overigens ook goed aan dat de voorafgaande ‘revolutie’ nog onvolledig was. De 19^e-eeuwse modernisering van Japan bestond enkel bij de politieke gratie van een compromis tussen de moderne bourgeoisie en de voormalig heersende feodale klasse die de revolutie aan had zien komen en waarin zij de juiste kant hadden gekozen. Dit compromis zorgde er daarnaast ook voor dat de economische groei in de agrarische sector nooit volledig tot bloei kon komen, althans, niet zolang de voormalig feodale heersende klasse nog haar invloed kon uitoefenen. Om die redenen werd de snel opkomende Japanse industrie gedwongen om in het buitenland te zoeken naar productiegrondstoffen, het binnenland kon dit immers niet bijbenen. Hierdoor zou het kapitalistische aspect van Japans imperialisme altijd te ‘onvolwassen’ zijn voor de modellen van Hobson of Landes, ze was immers te veel bezig met handel in basale grondstoffen en materiaal in plaats van markten en kapitaalhandel. Op den duur zou economische expansie zeker een rol gaan spelen in de internationale houding van het land, maar in de jaren voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Japans imperialisme nog sterk gekenmerkt door “the concentration of power in the hands of the military.”²⁵

Maar, niet alles aan Japans imperialisme is sterk afwijkend. Zoals gezegd is vergelijking met het Westen goed mogelijk en ook in Japan kan men min of meer twee drijfveren achter het Imperialisme onderscheiden, los van de verschillende interpretaties van deze drijfveren. Ook bij Japans imperialisme wordt er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen interne, ofwel binnenlandse oorzaken, en externe, ofwel internationale oorzaken. De binnenlandse oorzaak kan men identificeren als de eerder genoemde fragiele ‘alliantie’ tussen de bourgeoisie, de landeigenaren en de bureaucraten. Externe oorzaken waren onder andere de noodzaak voor Japan om zich een plaats toe te eigenen in een internationaal landschap dat gedomineerd werd door kapitalisme en Westers imperialisme.

Voor veel historici, zoals de eerder genoemde Berton en Nish, vormt de Russisch-Japanse Oorlog een breekpunt waarop Japans imperialisme zich ontwikkeld van een premoderne vorm naar een kapitalistische vorm. Maar hier kan men sterke kanttekeningen bij zetten want, zoals eerder gezegd, werd de Japanse expansie nog tot in de Eerste Wereldoorlog vormgegeven door militairen en de bourgeoisie, en niet door de economische belangen van het land. Sterker nog, de *zaibatsu* – grootschalige monopolistische conglomeraten, vaak in handen van één familie – verklaarden zich uit economische motieven tegen de militaristische expansie van het land na 1905. De alliantie tussen de

²⁴ Beasley, *Japanese Imperialism* 7.

²⁵ *Ibidem* 8.

bourgeoisie en het leger hield nog geruime tijd stand en men kan dus concluderen dat het Japanse imperialisme zich rond 1905 nog zeker niet in de 'laatste' fase van het kapitalisme bevond, waarin het ofwel opzoek was naar overzeese kapitaalmarkten, ofwel overzeese economische doeleinden had die protectionisme vereiste. Twee elementen die door respectievelijk de Hobson-Lenintheoretici en Landes als vereiste werden gezien voor een volwaardig imperialisme.²⁶

Marxistische theorie lijkt dus niet voldoende toereikend om Japans imperialisme te vergelijken met het Westen. Een modificatie van Schumpeter kan hier echter wel wat aan toevoegen. De onvolledige revolutie liet Japan achter met een militaire bureaucratie die ideologisch in feite de erfgenaam was van de feodale klasse. Dit had uiteraard sterke gevolgen voor zowel nationale als internationale beleidsvoering. Daar komt bij dat Japan zich bedreigd voelde door de overheersende internationale imperialistische structuur die kenmerkend was voor die tijd, juist dit riep als externe impuls het Japanse protectionisme in het leven. Beasley verwoordt heel treffend de uitkomst van al deze factoren: "So Japanese imperialism becomes the illegitimate child of *Western* capitalism, with international rivalry as midwife."²⁷

Er zijn echter ook alternatieve verklaringen te vinden die zich niet richten op een defensief en reactionair karakter van imperialisme. Marius B. Jansen zoekt de oorzaken van Japans imperialisme niet in het vormen van een tegenkracht tegen de Europese dominantie van Azië. Jansen benadert de houding van Japan als een pragmatische houding, waarin imperialistische ambitie een logische stap was in een door imperia geregeerde wereld.²⁸ Hierdoor verwordt imperialisme echter wel enkel tot de sociale norm. Jansen omzeilt zo het probleem van waardeoordelen in zijn onderzoek – een probleem dat veel historici direct na de Tweede Wereldoorlog tegen kwamen – maar de verschillende nuances van internationale rivaliteiten gaan hiermee wel deels verloren.

Jansen toont voor het eerst het grootste hiaat in de theoretische discussie omtrent Japans imperialisme. Want het wijst ons er op hoe gemakkelijk het is om te vervallen in onderzoek waarin enkel Japans relatie met de Westerse grootmachten wordt onderzocht. Vooral na de Tweede Wereldoorlog was dit een populair onderwerp voor studies, zowel door de overwinnaars en de verliezers. De meeste Westerse lezers zijn dan ook vooral bekend met Japans internationale betrekkingen met het Westen, de grootmachten van toen. Dit is niet verwonderlijk want, zoals gezegd, is het Japanse imperialisme met name in zijn beginjaren sterk gebaseerd op het Westen. Studies naar de interne politiek van Japan zijn gelukkig groeiende, maar onderzoek naar Japans interacties met landen uit de *Greater East Asia Co-Prosperity Sphere*, zoals Japan zijn imperium later graag noemde, zijn nog erg beperkt. De grote studies die wel naar dit onderwerp zijn gedaan baseren

²⁶ Marius B. Jansen, 'Japanese Imperialism: Late Meiji Perspectives.' *The Japanese Colonial Empire 1895-1945* (Princeton University Press 1984) 61-79.

²⁷ Beasley, *Japanese Imperialism* 8.

²⁸ Jansen, 'Japanese imperialism' 77.

zich, niet verassend, op de rechtszaken rondom de Japanse oorlogsmisdaden.²⁹ Het belangrijkste dat in deze onderzoeken echter naar voren komt is dat Japanse buitenlandse politiek op twee idealen stoelde. Naast de al eerder genoemde opstand tegen het Westerse Imperialisme was de tweede grote beweegreden Aziatische solidariteit. Twee idealen die prima naast elkaar hadden kunnen bestaan, ware het niet dat het Westen, vooral in latere jaren, de Japanse hegemonie in Azië niet wilde accepteren. Dit zorgde voor een grote druk op de buitenlandse politiek van Japan, met als gevolg dat er wrijving ontstond tussen de twee idealen, men moest prioriteiten stellen. Het is in het onderzoek van Jansen bij dat voor het eerst de paradoxale aard van Japans imperialisme aan het licht komt. De twee idealen van het Japanse imperium lijken volledig tegenstrijdig, maar toch bestaan ze binnen één imperium naast elkaar. Opvallend is dat economische, met name kapitalistische, motieven volledig absent zijn binnen deze studies.

Analyses van imperialisme behandelen het fenomeen veelal als iets statisch, als een onveranderlijk fenomeen. Er kunnen gevallen zijn waarbij dit gepast is, maar het in het geval van Japan heeft het imperialisme vele verschijningsvormen doorgemaakt. Het is gebleken dat veel theoretici de voorkeur geven aan een monocausale verklaring voor imperialisme. Hobson verklaart het fenomeen middels economische *push*, Landes richt zich op economische *pullen* Schumpeter verwerpt economische verklaringen algeheel en wijst militarisme als oorsprong van imperialisme aan. Iedere theorie laat maar weinig ruimte over voor meerdere verklaringen en zelfs Jansen, die aantoonde dat onderzoeken die Japan enkel met het Westen vergelijken ernstig tekort schieten, liet in zijn onderzoek de mogelijkheid tot economische verklaringen links liggen. Toch zat Jansen niet ver van een ideale benadering. Want het is bij uitstek zijn benadering die de paradox van het Japans imperialisme aantoonde. Of het fenomeen nu economisch, politiek of militaristisch benaderd wordt, het is deze paradox die Japans imperialisme zo kenmerkend maakt en in al zijn verschijningsvormen bepalend is geweest voor zijn oorsprong en ontwikkeling.

²⁹ Jansen, 'Japanese imperialism' 79.

2. De Sino-Japanse Oorlog, van bondgenoten tot vijanden

De door het Westen in het leven geroepen vedragshavens waren maar één van de vele ontwikkelingen waarmee het 19e-eeuwse Azië te maken had. Ook landinwaarts groeide de invloed van Westerse grootmachten aanzienlijk. Zowel Groot-Brittannië, Frankrijk als Rusland namen grondgebied van China over in een aantal kleine oorlogen. Het belang van deze overnames was in Westerse begrippen verwaarloosbaar, het was enkel onderdeel van het politieke spelletje landjepik. Voor China zouden de gevolgen van deze verliezen echter verstrekkend zijn. Uit het komende hoofdstuk zal blijken dat de groeiende invloed van het Westen in Azië uiteindelijk leidde tot het verval van China en daaropvolgend een onbedoeld conflict tussen China en Japan. Historici als Beasley en Jansen zien deze oorlog als het eerste voorbeeld van Japanse imperiale agressie en het startpunt van het Japanse imperium. Het zal echter blijken dat dit conflict veeleer tot stand kwam als een ongelukkige samenloop van omstandigheden en dat, zelfs nadat het conflict in het voordeel van Japan beslecht was, Japan nog geen imperiale ambities toonde. Japan toonde juist, zowel tijdens de aanloop naar als na het conflict, en hoge mate van respect voor de internationale status-quo en geen enkele ambitie om hier iets aan te veranderen.

2.1 Interventie in Korea

China's relaties met zijn 'buurlanden' zijn moeilijk in Westerse termen en begrippen uit te leggen. Azië was verdeeld in een systeem dat zich niet strikt genomen hield aan landsgrenzen of eigendom van grondgebied, het duidelijke onderscheid tussen naties was in principe een Westers fenomeen. Azië pakte het heel anders aan, in theorie was het de Chinese keizer die heerste over 'alles onder de hemel' – het Chinese begrip voor de bekende wereld – als een tussenpersoon tussen de goden en de mensen. Niet alle onderdanen in dit systeem moesten van Chinese etniciteit zijn – nog een belangrijk onderscheid met westerse begrippen van naties – een persoon was onderdaan als hij of zij de waarden van Confucius aanvaardde. In de praktijk was de keizer geen universele wetmatige macht, maar zelfs landen die hem niet als een alles overheersende monarch erkenden, namen dit systeem van autoriteit aan in hun organisatie van internationale betrekkingen.³⁰ China's autoriteit werd verder in de praktijk gebracht door het tribuut-systeem. Heersers uit gebieden die relaties aangingen met China kregen officiële Chinese titels, om ze zo in het systeem op te nemen, gebruikte de Chinese taal in hun contact en stuurde van tijd tot tijd tribuut, variërend van landbouwproducten tot kunst, afhankelijk van de regio. Als wederdienst kregen zij giften van de keizer en, belangrijker nog, het recht om te handelen met Chinese handelaren, ze waren verworden tot vazalstaten, om een vergelijkbare Westerse term te gebruiken.³¹

³⁰ Beasley, *Japanese imperialism* 42.

³¹ Gordon, *A Modern History* 1-7.

Halverwege de 19^e eeuw kwam het Chinese tribuutsysteem onder grote druk te staan na een aantal verschillende landovernames door de Westerse grootmachten. De Chinese landsgrenzen, in zoverre als deze al bestonden, werden nu namelijk door een grote macht tegengesproken en afgebakend. Vroege pogingen van China om het tribuutsysteem aan de nieuwe spelers op te leggen werden, vaak hardhandig, met verontwaardiging afgewezen. China werd in plaats daarvan zelf opgenomen in het Westerse systeem, het land werd nu de vazal van een nog grotere macht. China's eigen vazalstaten hadden officieel nog steeds relaties met China, maar kregen daarnaast ook verdragen opgelegd door het Westen, verdragen die over tijd steeds minder en minder verenigbaar werden met de oude verdragen van China. Het tribuutsysteem viel uiteen.

Maar, in al deze Westerse overmacht was er één land dat vast bleef houden aan diens oude waarden. Korea, het heremietenkoninkrijk, hield haar relaties met China en afstand tot het Westen langer vol dan ieder ander land in de regio. Het koninkrijk bleef zelfs na de opgelegde Westerse verdragen trouw aan haar tributen aan China. Opvallend genoeg was het een Aziatisch en niet een Westers land (zijn) dat hier uiteindelijk verandering in zou brengen, namelijk Japan.

Japan was, naast Korea, eeuwenlang zelf een vazal geweest van het keizerrijk China, ondanks dat het land al vanaf 1549 al geen tribuut meer had geleverd.³² Als mede-vazallen was een goede onderlinge relatie belangrijk en men kan haast zeggen dat de internationale betrekkingen tussen Japan en Korea beter waren dan die van beide met China, ze handelden namelijk vanuit een gelijkheidsprincipe. Vanaf de Meiji-revolutie was deze relatie echter verzuurd. In een bevelschrift, uitgevaardigd na het herstellen van de macht van de Japanse keizer, hanteerde Japan politieke terminologie die hun eigen keizer gelijk zou stellen aan die van China, waarmee Korea impliciet een minderwaardige plaats toebedeelt kreeg.³³ Korea wees dit document af en vanaf dat moment was de relatie tussen beide vijandig van aard.

De consistente afwijzingen van Korea in de jaren die daarop volgden, leidde tot een toename van spanning in het Japanse parlement. Er bestonden twee kampen in de Japanse politiek, enerzijds de voorstanders van een militaire ingreep geleid door oudere aristocraten met veel militaire banden. Anderzijds de tegenstanders, jonge bureaucraten die zichzelf sterk naar Brits voorbeeld modelleerden. In de vroege jaren van het nieuwe Meiji regime was een gewapende oplossing nog één van de minder aantrekkelijke opties om het conflict te beslechten en waren de tegenstanders dan ook sterk in de meerderheid. Maar naar mate het politieke conflict maar bleef doorslepen (ging)steeg de animo voor militaire oplossing en namen de voorstanders sterk toe. Voorstanders van een militaire interventie zagen een strafexpeditie naar Korea voornamelijk als een uitlaatklep voor

³²W.J. Boot, *Keizers en Shōgun* (Amsterdam University Press 2001) 61-63.

³³Bevelschrift van de keizer aan buitenlandse diplomaten (1868) uit: De Bary *e.a. Sources of Japanese Tradition* 7.

alle, van hun land onteigende, *samurai* die na de Meiji-revolutie steeds meer onrust begonnen te uiten, en veroorzaken, in het binnenland. Tegenstanders hadden hun oog vooral gericht op het Westen. Men was bang dat militaire actie tot onnodige reactie uit westerse landen zou kunnen leiden, voorzichtigheid was het credo. Opvallend is dat beide argumenten nog helemaal niets met imperialistische aspiraties van doen hadden, maar juist vooral heel pragmatisch georiënteerd waren, men zou zelfs kunnen zeggen dat tegenstanders zelfs anti-imperialistisch dachten door zich niet te willen mengen tussen Westerse imperia.³⁴

Uiteindelijk werd er in 1873 een compromis gesloten. Koreaanse havens werden onder dreiging van de Japanse marine opengesteld, een tactiek die Japan nog geen vijftig jaar eerder ervaren had toen Britse schepen Edo, nu Tokyo, openbraken. Een klein escadron van troepen werd in de havens gestationeerd en er werd een officieel excuus van Korea geëist. Voorzichtigheid was er in de vorm van een bericht naar de Britten en de Verenigde Staten, waarin zij op de hoogte werden gesteld van de situatie en ingelicht werden over de voordelen die deze actie voor hen zou opleveren. In de periode tussen 1873 en 1884 ontstond er in Korea een politieke strijd tussen pro-China en pro-Japan politici. Zowel Tokyo als Beijing probeerde deze rivaliteit tot een minimum te houden en na een mislukte *coup d'état* in 1884, opgezet door pro-Japanse Koreanen en een Japanse splinterfractie, besloten beide landen onder dwang van een wederzijds verdrag al hun troepen terug te trekken uit Korea om verdere escalatie te voorkomen. Dat Japan zich hier vrijwillig terugtrekt wordt door Beasley sterk onderbelicht gelaten, mijns inziens is het juist een actie van Japan die getuigt van een respect voor de internationale orde en een gebrek aan internationale aspiraties. Na het openbreken van de Koreaanse havens was de militaire factie weer gerustgesteld en de Japanse politiek zat niet te wachten op een volledig conflict met China, ook met het oog op een reactie uit het Westen.

De uiteindelijke militaire botsing tussen China en Japan kwam dan voor velen ook erg onverwacht. In het jaar 1893 had Korea na alle politieke troebelens nog erg veel te maken met anti-buitenlands sentiment. Een specifieke groep van opstandelingen, de *Tonghak*, maakte het de Koreaanse regering erg moeilijk en Korea besloot uiteindelijk China om hulp te vragen. China stuurde een militair detachement als steun, maar vergat hierbij het eerdergenoemde verdrag. Japan reageerde plots door ook haar leger in te zetten en beide kampen weigerden vervolgens om zich terug te trekken. Tegen de tijd dat Japan in augustus 1894 de oorlog aan China verklaarde was het Japanse leger al sterk gevestigd in Seoul, de hoofdstad van Korea.

Er zijn verschillende pogingen gedaan om Japans agressieve en onbuigzame houding te verklaren. Eén van deze verklaringen komt uiteraard uit de economische hoek. Het was in de jaren aanlopend naar de vijandigheden dat Japans economie pas echt begon te groeien. De Japanse

³⁴ Okubo Toshimichi, 'Reasons for opposing the Korean Expedition' uit: De Bary e.a. *Sources of Japanese Tradition* 20-24.

textielindustrie had in Korea een aanzienlijke afzetmarkt met China als enige concurrent, en ook de import vanuit Korea, voornamelijk goud, was belangrijk voor Japan. Protectie van de Japanse markt in Korea wordt door Beasley dan ook als één van de grootste argumenten voor de agressie aangevoerd.³⁵ Maar er zijn grote kanttekeningen te plaatsen bij deze redenering van Beasley. Welbeschouwd was een grootschalige exporteconomie voor Japan in die periode nog meer een ver vooruitzicht dan een realiteit. De volledige waarde van Japans export naar Korea in het jaar 1893 wordt in een studie van Conroy op maximaal 1.7 miljoen yen geschat.³⁶ Dit bedrag is in feite maar een fractie van de totale economie, Japan was in deze periode nog overwegend agrarisch met een groeiende binnenlandse industrie. Protectie kan dus nooit voldoende reden zijn geweest om een dure oorlog te beginnen. Het economische argument voor de interventie schiet op zichzelf staand dan ook erg tekort.

Een overtuigender argument voor Japans agressieve houding is er in de vorm van de toenmalige Russische dreiging. De Russische aanwezigheid in het noorden groeide gestaag en de trans-Siberische spoorweg kwam steeds verder naar het zuiden toe. Als deze af zou zijn kwam Korea in gevaar, en als Korea in gevaar was dan was Japan in gevaar. Men moest deze noordelijke grenzen dus bewaken met het oog op de soevereiniteit van Japan, aldus de toenmalige Japanse premier Yamagata Aritomo.³⁷ Het is in deze houding dat men kleine sporen terug vindt van een opkomend imperialisme, maar enkel in beperkte mate en nog niet voldoende om het als reden tot oorlog te beschouwen.

2.2 Het Vredesakkoord met China

“We are no longer ashamed to stand before the world as Japanese [...] Before we did not know ourselves, and the world did not yet know us. But now that we have tested our strength, we know ourselves and we are known by the world. Moreover, we know that we are known by the world!”³⁸

Er is volgens de meeste historici geen enkel bewijs te vinden dat Japan China de oorlog verklaarde met de hoop op territoriaal gewin, maar vanaf het moment dat Japan met groots gemak overal door Korea overwinningen behaalde op China kwamen ideeën van annexatie toch op onder de bevolking

³⁵ Beasley, *Japanese Imperialism* 45.

³⁶ Hilary Conroy, *Japanese Seizure of Korea 1868-1910 a study of realism and idealism in international relations* (Pennsylvania 1960) 442-462.

³⁷ Officieel Document uit: Roger Hacket, *Yamagata Aritomo in the rise of modern Japan 1838-1922* (Harvard university press 1971) 138-139.

³⁸ Citaat (1895) van Tokutomi Soho, een invloedrijk historicus en journalist uit de Showa-periode in reactie op de overwinning van Japan, uit: De Bary e.a. *Sources of Japanese Tradition* 133.

en populaire media³⁹, bovenstaand fragment is hier een kenmerkend voorbeeld van. Kranten en populaire publieke sprekers zagen de oorlog als een beschadiging van de eer van Japan en eisten, geleid door trots, onredelijke genoegdoening van de politiek en van Korea. Wat begon als een oorlog om de alliantie van Korea was nu geëindigd in een oorlog die de eerste aanzet zou geven voor Japans overzees grondgebied. In de vredesonderhandelingen van 1895 had Japan alle overmacht, China was in geen enkele positie om eisen te weigeren. Sommige van deze eisen waren territoriaal, gericht op Manstjoerije en Taiwan, maar de meesten betroffen economische privileges.⁴⁰

Ondanks de verpletterende overwinning over China waren de eisen van Japan vrij bescheiden en dat had een aantal belangrijke redenen. Ten eerste wilde Japan nog steeds voorzichtig zijn ten opzichte van de internationale orde en de status-quo waarin het Westen de macht had. Als het land teveel eisen zou stellen en ingewilligd zou krijgen – China kon immers niet weigeren – dan zou Japan mogelijk een dreiging kunnen worden voor de Westerse grootmachten en dat was iets wat de Japanse politiek in deze periode nog sterk wilde vermijden.⁴¹ De bescheidenheid van Japan werkte uiteindelijk in zijn voordeel. De Westerse grootmachten stemden uiteindelijk, na veel concessies, allen in met de uitkomst van de vredesonderhandelingen en Japan was nu een bezitter van zijn eerste kolonie, Taiwan.

De goedkeuring, of eerder de gedoging, van Japans groei door de Westerse grootmachten zou echter niet van lange duur zijn. Nu Japan als eerste Aziatische land in het bezit was van een kolonie groeide haar economie in korte tijd aanzienlijk. Maar ook Japans militaire macht was nu op de kaart gezet, het had immers Azië's grootste macht, China, verpletterend verslagen en vernederd. Binnen een paar weken na het vredesverdrag kwamen er geluiden tegen de groei van Japan. De Russische minister in Tokyo benadrukte dat Japan Koreas onafhankelijkheid niet mocht schaden en dat territorium verkrijgen op het Aziatische vaste land een onpolitieke zet zou zijn.⁴² Duitsland en Frankrijk trokken hun steun voor Japanse groei ook al snel terug en gedrieën openbaarden ze zes dagen na goedkeuring van het vredesverdrag, onder naam de Drie Landen-interventie, hun onvrede over de Japanse aanwezigheid in Korea. Met name Russische beleidsmakers waren angstig voor een Japanse aanwezigheid in Korea, omdat dit zoals eerder vermeld een bedreiging kon zijn voor hun trans-Siberische spoorlijn. De Russische Minister van Financiën, Sergei Witte, drong zelfs aan op het inzetten van geweld, mocht Japan niet snel genoeg gehoor geven aan de gestelde eisen.⁴³ Deze Triple Interventie zoals het genoemd werd, dwong Japan om met rasse schreden zijn leger van het Aziatische vasteland terug te trekken. Verwoede pogingen van Japan tot het sluiten van een

³⁹ Conroy, *Japanese seizure* 462.

⁴⁰ Caroline Rose, *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* (Routledge 2012) 15-16.

⁴¹ Ibidem 16.

⁴² Krasny Archiv, geciteerd in: Conroy *Japanese seizure* 294-295.

⁴³ Ibidem 295.

compromis werden op alle fronten afgewezen waardoor het land met de rug tegen de muur stond, ondanks eerdere goedkeuring kon het land in deze kwestie helaas niet op steun van de Britten of de Verenigde Staten rekenen.⁴⁴

Ondanks Japans onverwachte militaire overwinning op Azië's grootste macht en ondanks zijn steeds groter wordende en moderniserende economie kon Japan nog geen plaats in een wereldpolitiek claimen. De Westerse machten gedoogden Japans aanwezigheid en erkenden de prestige voor het verslaan van China, het land mocht Taiwan als oorlogsbuit houden, maar verdere uitbreiding was nog uit den boze. Vooralsnog zouden de imperialistische ambities van Japan op een laag pitje gezet moeten worden, voor zover als deze ambities er überhaupt waren. Zoals we gezien hebben toonde Japan keer op keer respect voor de internationale orde en een terughoudendheid als het op uitbreiding van zijn macht aankwam. De Sino-Japanse Oorlog was een onfortuinlijke samenloop van omstandigheden, waarin Japan tot ieders verbazing als overwinnaar naar voren kwam. Nergens zijn er bewijzen te vinden dat Japan met voorbedachte rade aan heeft gestuurd tot een conflict, om zo een fundering voor zijn imperium te leggen en ook na het conflict kwamen de enige imperiale aspiraties van het land uit de populaire media, de politiek stelde zich bescheiden op en had geen intenties tot overzeese uitbreiding.

⁴⁴ Conroy, *Japanese seizure* 295 en Beasley, *Japanese Imperialism* 58-60.

3. Bescherming van de Japanse soevereiniteit, de Russisch-Japanse Oorlog

Japans overwinning op China in 1895 had niet alleen voor Japan verstrekkende gevolgen. Door China verpletterend te verslaan was aan het licht gekomen dat China nog zwakker was dan zowel het Westen als Azië eigenlijk hadden gedacht. De westerse grootmachten, met name Rusland, Duitsland en in mindere mate ook Frankrijk zagen hun kans schoon. Onder het voorwendsel dat ze het land 'verdedigden' tegen de dreiging van Japan dienden zij nog meer eisen voor handelsprivileges in bij China, eisen die het land voorheen nog wist te weigeren. Het gros van de afgedwongen eisen kwamen neer op spoorweg- en mijnrechten, waardoor er nog meer gebieden van China geopend konden worden voor het Westen. Uit het komende hoofdstuk zal blijken dat het de opportunistische en vijandige houding van de Drie Landen-interventie was die uiteindelijk zou leiden tot een conflict met Japan. Japan was na de oorlog met China vrij bescheiden gebleven, maar de verkregen winst was de drie grootmachten toch teveel. Met name Rusland besloot het Japan preventief moeilijk te maken, om zijn verdere groei te voorkomen. Nergens zal blijken dat de Japanse politiek uit imperialistische motieven tot oorlog met Rusland kwam, het tegendeel is zelfs waar. De bewustwording van de zwakte van China was ook belangrijk voor andere grootmachten. De gehele wereld keek nu naar Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, want zij hadden nu de capaciteit om het gehele vasteland van China open te stellen voor het Westen. Theoretisch gezien behoorde het nu zelfs tot de mogelijkheid dat China in partities ingedeeld zou kunnen worden en verdeeld over de grootmachten. De vraag die echter resteerde was: sloten Groot-Brittannië en de Verenigde Staten zich bij deze trend aan of zouden ze zich er vanaf keren?

3.1 Invloedsferen en de Anglo-Japanse Alliantie

De zwart-wit karakterisering die hierboven wordt geschetst is uiteraard niet zo definitief terug te zien in de werkelijkheid, er waren natuurlijk ook tegengeluiden. Er waren onder Russische, Franse en Duitse officiële ook partijen die het helemaal niet zagen zitten om China op te delen. Anderzijds waren er Britten en Amerikanen die het einde van China juist onvermijdelijk vonden. Het debat had niet alleen plaats tussen de verschillende landen, maar ook binnen deze afzonderlijke landen was het debat erg heftig. Uiteindelijk was de uitkomst, zoals we eerder hebben gezien in dergelijke situaties, een compromis. China werd min of meer verdeeld, maar dan in de vorm van leasegebieden waar verschillende grootmachten tijdelijke rechten op hadden. De rechten die de Russen hierbij verkregen waren van directe invloed voor Japan, Rusland verkreeg namelijk het recht op een spoorweg die het volledige Mantsjoerije mocht beslaan en een lease van vijftig jaar op de gehele peninsula.⁴⁵

⁴⁵ Gordon, *A Modern History* 123-126.

Groot-Brittannië was in deze periode erg besluiteloos. Voorstellen en onderhandelingen over Britse invloedssferen duurden lang en liepen vaak nergens op uit. Het was om deze reden dat de Verenigde Staten in 1899 naar voren trad om een bemiddelingspositie in te nemen tussen de verschillende grootmachten. Na onderhandelingen met Groot-Brittannië en de leden van de Drie Landen-interventie, Rusland, Frankrijk en Duitsland werd er een verdrag gesloten waarin de landen een *Open Door* beleid vastlegden. Binnen dit verdrag moesten de machten beloven dat zij hun invloedssferen in China niet zouden gebruiken als handelsbarrières tegen concurrerende machten. Hoewel alle machten met het verdrag instemden bleek, zoals we zullen zien na de acties van Rusland en Japan in Mantsjoerije, dat dergelijke beloften niet veel waard waren.

Binnen dit samenwerkingsverband van de grootmachten probeerde Japan langzaamaan een eigen plaats te winnen binnen het internationale politieke landschap. De internationale status-quo was echter vele malen ontoegankelijker geworden dan Japan dacht na de Sino-Japanse Oorlog en geen van de Westerse grootmachten wilde ruimte maken voor de groei van Japan. Het co-operatieve imperialisme waarin, nog voor China's zwakte bekend was geworden, verdragen en privileges tussen de machten altijd in de meest gunstige manier voor beide partijen werden behandeld, was verdwenen. In plaats daarvan werd het internationale landschap nu geregeerd door felle imperialistische rivaliteiten en één van zijn sterkste spelers, Rusland, stond op de drempel van Japan. Daar kwam nog bij dat, zoals al eerder duidelijk was geworden, er meerdere partijen waren die tegen de verdere groei van Japan waren. De Drie Landen-interventie, waar Rusland onderdeel van was, was nog steeds van kracht. Dus voor Japan ook maar één stap buiten de deur kon zetten om Rusland uit te dagen en zich kon mengen in internationale politiek en economie, moest het alsnog de steun van de Verenigde Staten of Groot-Brittannië voor zich weten te winnen.⁴⁶

Als gevolg van de constante dreiging van de Drie Landen-interventie hanteerde Japan weer een sterk beleid van voorzichtigheid, zoals het dat ook gedaan had voor 1894. Nog een aantal jaren zou het Japanse imperialisme niets meer inhouden dan de simpele exploitatie van de eerder verkregen rechten in Korea en Taiwan, bij de minste geringste weerstand deed trok Japan zich snel terug. Na nog een mislukte *coup d'état* in Korea in 1896, door een Koreaanse groep en ditmaal in het geheim gesteund door de Japanse regering kwam het land in de problemen. De Koreaanse koningin – een fel tegenstander van Japan en lid van de pro-Russische fractie – was bij de gevechten in het paleis omgekomen en de koning zocht zijn toevlucht in de Russische ambassade. De betrokkenheid van Japan in de coup werd uiteindelijk openbaar en de spanningen tussen Rusland en Japan namen sterk toe. Na het *Open Door* verdrag van 1899 nam de weerstand van Japan tegen Rusland meer en meer toe want Rusland was, tegen het verdrag in, toch langzaamaan Korea aan het binnenglijpen.

⁴⁶ Hilary Conroy, *Japan in Transition: Thought and Action in the Meiji Era, 1868-1912* (Fairleigh Dickinson University Press 1984).

Een gewapend conflict werd echter voorlopig nog afgewend, want Rusland had dringendere zaken in de vorm van de verdediging tegen de Bokseropstand die in 1900 uitbrak⁴⁷ en zijn toenemende rivaliteit met Groot-Brittannië. Japan had echter vastgesteld dat de Russische dreiging hier niet bij zou blijven. Yamagata, nog steeds actief in de politiek, was er zelfs van overtuigd dat Rusland pas zou stoppen als het Korea volledig bezet had. Onder dergelijk grote druk kon Japan niet meer alleen staan, dus werd eindelijk besloten om steun te zoeken bij de Britten. Een dergelijke alliantie zou meerdere voordelen met zich meebrengen. Ten eerste kon Japan nu voorkomen dat het onvoordelige compromissen zou moeten sluiten met de Russen. Ten tweede zou het Japans commerciële krediet in waarde verhogen, het land kreeg toegang tot de financiële reserves van de Britten en mocht vrij handelen met Britse koloniën.⁴⁸ De Anglo-Japanse Alliantie werd uiteindelijk in januari 1902 door zowel Japan als Groot-Brittannië ondertekend en verplichtte beide partijen om de onafhankelijkheid en integriteit van zowel China als Korea volledig te beschermen. Hiermee had Japan een sterke bondgenoot voor zichzelf gewonnen mocht Rusland besluiten militaire actie te ondernemen in één van deze twee landen.⁴⁹

3.2 Het Conflict met Rusland

Na het ondertekenen van de Anglo-Japanse Alliantie kon Japan eindelijk de winsten van de Sino-Japanse Oorlog volledig exploiteren zonder angst voor De Drie Landen-interventie, althans, dat had het Japanse kabinet gehoopt. In de jaren 1902 en 1903 deed Japan meerdere pogingen om het Russische leger uit Mantsjoerije terug te laten trekken, Japan had immers een aantal handelsverdragen met dit gebied en hoopte deze nu volledig te kunnen gebruiken. Rusland weigerde echter consistent om gebied in te leveren, ondanks dat Japan nu Groot-Brittannië achter zich had staan. Na een lange politieke deliberatie werd er besloten om militair in te grijpen. Dit ingrijpen was een moeilijke beslissing voor Japan die vooral door druk vanuit de populaire opinie tot stand kwam. De politieke top wilde eigenlijk nog steeds het credo van voorzichtigheid hanteren en zelfs Keizer Meiji, die normaal gesproken ambivalent diende te zijn tegenover oorlogen die gevoerd werden in zijn naam, stuurde een gedicht aan zijn kabinet aan de vooravond van de oorlog, waarin hij verontrust leek te zijn over een oorlog met Rusland: "On all four seas. I thought all men were brothers. Yet in this world. Why do winds and waves. Now rise and stir?"⁵⁰ Het gedicht behelst één van de grootste

⁴⁷ Een Chinese nationalistische beweging gericht tegen westers imperialisme en het verdrijven van alle buitenlanders uit Chinees grondgebied.

⁴⁸ Verschillende documenten uit deze discussie, waaronder die van Yamagata, zijn vertaald te vinden in: Ian Nish, *The Anglo-Japanese Alliance: The Diplomacy of Two Island Empires 1884-1907* (Athlone 1966) 378-388.

⁴⁹ Het volledige verdrag is te vinden in: Nish, *The Anglo-Japanese Alliance* 216-217.

⁵⁰ Keizer Meiji uit: De Bary e.a. *Sources of Japanese Tradition* 29.

ironieën uit de Japanse geschiedenis, zo zou zijn kleinzoon Hirohitohetzelfde gedicht later voordragen aan de vooravond van de conferentie die zou leiden tot de aanval op Pearl Harbor.

Ondanks alle politieke tegenstand werden in februari 1904 de eerste land- en zee aanvallen uitgevoerd op Russische doelwitten in zuid Mantsjoerije. De veldslagen over land waren erg zwaar en de belegering van Port Arthur bleef uiteindelijk zelfs voortduren tot januari 1905. Opvallend was dat Japan in vrijwel alle veldslagen als overwinnaar naar voren kwam, ondanks een grote hoeveelheid slachtoffers. Over zee wist Japan een aantal blokkades op te werpen gedurende de gehele oorlog. In een laatste poging om terug te slaan stuurde Rusland een vloot naar de grootste van deze blokkades, maar deze vloot werd verpletterd in de Slag bij Tsushima, tevens de laatste slag van de Russisch-Japanse Oorlog. Na deze nederlaag wist Japan Rusland te overtuigen tot vredesonderhandelingen.⁵¹

Het belang van deze oorlog voor de opkomst van Japans imperialisme is echter discutabel te noemen. Er waren inderdaad pressiegroepen in het land actief die een geschil met Rusland als een aanleiding zagen voor territoriale expansie op het vaste land. De meest prominente hiervan was de *Kokuryukai*, internationaal beter bekend als de *Black Dragon Society*, opgericht in 1901 met het doel om de militaire macht van Japan te promoten en de expansie van westerse machten tegen te gaan. Het manifest van de groep riep op tot een gevecht met Rusland als fundering voor een groots continentaal keizerrijk bestaande uit onder andere Mantsjoerije, Mongolië en Siberië. Veel lagere legerofficieren waren aanhangers van dit idee, en werdenaangetrokken tot de beweging door populaire ideeën van wraak tegen de Drie Landen-interventie. De overgrote meerderheid, waaronder bestuurlijke bovenlagen en het Japanse bedrijfsleven, was zoals eerder gezegd fel tegenstander van een oorlog. Sterker nog, vanuit economisch oogpunt was een oorlog met Rusland voornamelijk nadelig. Oorlog zou overzeese handel bemoeilijken door het stijgen van belastingen; de meest winstgevende markten en industrieën waren te vinden ten zuiden van De Grote Muur en dus niet in Mantsjoerije of Mongolië en de Russische bezetting van Mantsjoerije zou volgens sommigen infrastructuur, en dus handel, enkel bevorderen.

Officiële correspondentie uit 1903 van de Japanse Minister van buitenlandse zaken, Komura Jutarō, ondersteunt de voorgaande aanname dat het grootste belang van Japan lag in het verdedigen van dat wat het land al had, en niet in het verkrijgen van nieuw gebied. Een brief van Komura, aan zijn collega Japanse in Beijing, Uchida Kosai, beschrijft dat het grootste gevaar van het Russische probleem was dat verdere Russische invloed in Mantsjoerije Japans economisch bezit kon schaden, er wordt nergens gesproken over problemen van Japanse soevereiniteit, bezit van vasteland of een Westerse dreiging van enige vorm.⁵² Het betreft hier maar één brief, maar Komura was in deze

⁵¹ Beasley, *Japanese Imperialism* 77-79.

⁵² Komura aan Uchida (1903) uit: *Nihon Gaiko Bunsho: Japanese Diplomatic Documents* No. 149 Vol. 5 (Tokyo 1963- heden) 10-14.

periode hét gezicht van de Japanse politiek als het op Rusland aankwam. Als Minister van buitenlandse zaken had hij, binnen de grenzen van zijn functie, grote controle over Japans houding tegenover het buitenland.⁵³ Naast Komura hadden ook China en Groot-Brittannië deze angst voor Russische dominantie en het was om deze redenen dat zij Japan steunden en de Chinese clausule in de Anglo-Japanse Alliantie werd opgenomen. Dezelfde Komura heeft overigens in 1903 nog pogingen gedaan om tot een wederzijds verdrag te komen met Rusland, met een inhoud in de lijn van wederzijdse bewaking van territoriale integriteit van China en Korea en erkenning van elkaars rechten. Rusland koos er echter voor om deze poging tot toenadering af te wijzen, waardoor oorlog uiteindelijk ook door hem als onvermijdelijk werd gezien.

Het eerste concept voor een vredesverdrag werd in juli 1904 door Komura opgesteld. Ook hier kwamen een aantal bekende elementen in terug. Ten eerste, de onafhankelijkheid van Korea, ten tweede, een grotere mogelijkheid tot 'interesse' in zowel Korea als Mantsjoerije, ten derde, van tevoren vastgestelde rechten in het geval dat de opdeling van China realiteit werd en als laatste, met het oog op de Japan opgelegde vijandigheid, was Korea als invloedssfeer niet langer voldoende, Japan wilde het inlijven als een officieus protectoraat. In deze vorm zou het land op papier onafhankelijk zijn, maar in de praktijk zou de Japans invloed aanzienlijk stijgen.⁵⁴

Het wordt hier duidelijk dat Japan voor het eerst echte aspiraties heeft voor het Aziatische vasteland. Maar Komura en zijn kabinet hielden er aan vast dat dit nog altijd een positie waarin zij gedwongen waren door de vijandelijke houding van Rusland, iets wat China en Groot-Brittannië zouden ondersteunen. Korea als protectoraat was volgens deze redenering niets meer dan een verdiende prijs voor het winnen van de oorlog, vergelijkbaar met het krijgen van Taiwan na de Sino-Japanse Oorlog. Het uiteindelijke vredesakkoord dat in september 1905 werd ondertekend viel zelfs nog voordeliger uit voor Japan dan verwacht. Naast Korea kreeg het land de zuidelijke helft van Sachalin, een lang eiland ten oosten van Rusland en ten noorden van Japan, toebedeeld, een eis waar Tokyo eigenlijk wel afstand van had willen doen maar enkel had gesteld om onderhandelingsruimte te creëren.⁵⁵

Het is dus gebleken dat, net als met de Sino-Japanse Oorlog, de Russisch-Japanse Oorlog niet tot stand kwam door Japanse agressie. De Russisch-Japanse Oorlog lijkt zelfs nog minder imperialistische motieven aan zich verbonden te hebben dan de voorgaande oorlog. Na het vredesverdrag met China was Japan alles behalve ambitieus, het land probeerde enkel de verkregen economische voordelen in Korea te exploiteren en toonde geen ambities tot expansie. Rusland, en de andere landen van de Drie Landen-interventie waren echter toch bang van Japan en besloten het

⁵³ Peter Berton, *Russo-Japanese Relations, 1905-17: From Enemies to Allies* (Routledge 2011) 21.

⁵⁴ Berton, *Russo-Japanese Relations*, 22-23.

⁵⁵ *Ibidem* 27-29.

land preventief te dwarsbomen in zijn economische groei. Het was dit preventieve kleinhouden van Japan dat uiteindelijk leidde tot het militaire conflict waar Japan, weer tot ieders verbazing, als overwinnaar uit kwam en ook hier stelde Japan na de overwinning geen onredelijke eisen. Sterker nog, Japan was bereid geweest met minder dan zijn gestelde eisen genoeg te nemen maar het waren de andere grootmachten, met name Groot-Brittannië en de VS, die besloten het land meer te geven.

4. De Grote Oorlog, Japan bewaakt het fort

De uitbraak van de Grote Oorlog in Europa had in Japan weinig fysieke gevolgen vergeleken bij de twee voorgaande oorlogen waar het land bij betrokken was. Hoewel aandelen sterk daalden in waarde op de Tokyo Stock Exchange en de economie er onder leed, noemde men het zoals eerder gezegd toch veelal de Europese oorlog. Historici die in hun werk gericht zijn op Japan halen vaak alleen de 21 eisen en het verval van de Anglo-Japanse Alliantie aan als belangrijke momenten en hoewel zij de Grote Oorlog als een belangrijke vormende periode voor Europa zien, is die visie in de behandeling van de vorming van Japan zelden aanwezig.⁵⁶ Hierbij wordt helaas vaak over het hoofd gezien dat Japan, net als de Westerse grootmachten, met gepast enthousiasme bereid was tot deelname aan de Oorlog en net als hun Europese tegenhangers grootse verwachtingen hadden wat betreft de langetermijngevolgen van de oorlog. De oorlogsjaren zouden uiteindelijk zelfs een beslissend effect hebben op de Japanse politiek en bepalend zijn voor de vorm van de Japanse staat in de 20ste eeuw. Eerder is duidelijk geworden dat de twee voorgaande oorlogen waaraan Japan deel heeft genomen niet tot stand zijn gekomen door imperialistische motieven en ook niet of nauwelijks geleid hebben tot een toename van imperialistische idealen. Uit het komende hoofdstuk zal blijken dat het juist de Grote Oorlog was, een oorlog waar Japan nauwelijks fysieke deelname aan kon claimen, die imperialistische idealen deed opwekken in het politieke landschap van Japan. Het was bij uitstek in deze periode van vier jaar Westerse afwezigheid dat idealen als een 'Azië voor de Aziaten' tot bloei konden komen en het was de terugkeer van het Westen in Azië die vervolgens vorm gaf aan het contrawesterse karakter wat Japans imperialisme zo uniek maakt.

4.1 De Eerste Wereldoorlog als een gelegenheid

Toen het in Japan bekend werd dat de Oorlog was uitgebroken verwelkomden veel Japanse staatsmannen en politici de strijd. Men zag het als een einde van de onzekerheid waarin de wereld zich bevond.⁵⁷ Na hevige imperialistische rivaliteiten in Azië, onder andere in gang gezet door de snel toenemende industrialisatie in Europa, gedurende de laatste jaren van de 19^e eeuw en de eerste jaren van de 20ste eeuw bevonden de westerse grootmachten zich in een ongemakkelijke status-quo. Terwijl de westerse landen vooral hun aandacht op elkaar gericht hadden was Japan, na de constante bevestiging van zijn macht, zichzelf fundamentele vragen gaan stellen over zijn nationale en internationale identiteit. Het jaar 1905 had bewezen dat Japan kon concurreren met het Westen, maar de vrede die hierop volgde had de imperialistische gemoederen die onder de populaire media

⁵⁶ Het grondige gebrek aan waardering voor de Grote Oorlog leidt soms zelfs tot bijzondere aannames. Historicus Hagihara Nobutoshi beweert dat Japan nooit heeft deelgenomen aan de Oorlog en in feite dus nog als een 19^e eeuwse staat doorleeft, in: 'What Japan Means to the Twentieth Century' *Experiencing the twentieth century* (Tokyo 1985) 20.

⁵⁷ Dickinson, *War and National Reinvention* 33.

leefden weer enigszins getemperd. Bovendien was het Japanse politieke landschap na de dood van Keizer Meiji in 1912 sterk verdeeld. Japan moest eerst naar zichzelf kijken en een eensgezinde politiek vormen voor het weer met een eenduidig nationaal doel naar buiten toe kon treden.⁵⁸

De Grote Oorlog was in deze context meer dan alleen een Europese oorlog die de status-quo van machtsverdeling zou doorbreken, het was een uitgelezen kans om de Japanse identiteit opnieuw vorm te geven en te bepalen welke richting het Japanse imperium op zou gaan. Na de dood van Keizer Meiji was de politiek van Japan in twee kampen uiteengevallen. Beide kampen hadden volledig andere ideeën over de concrete vorm die het Japanse imperium moest gaan aannemen. Enerzijds bestond er een groep die het land naar Duits voorbeeld wilden modelleren, zij werden geleid door militaire bureaucraten. Anderzijds was er de groep die Groot-Brittannië als voorbeeld wilde aanhouden, deze groep bestond voornamelijk uit partijpolitici. De politieke kwesties die de Grote Oorlog met zich mee bracht, zoals deelname en de mate van militaire bijdrage, waren voor beide groepen een uitgelezen kans om steun voor hun eigen partij te winnen. Waar het voorheen enkel splintergroepen waren als de *Black Dragon Society* die er radicale ideeën op na hielden in de richting van een groot Japans rijk, waren beide grote partijen nu eensgezind in het ideaal van een Japans overzees imperium, de westerse afwezigheid was namelijk een uitgelezen kans om Japans invloed op China opnieuw te versterken, het land had daar immers flink op ingeleverd voor en tijdens de Russisch-Japanse Oorlog.⁵⁹

Japans confrontatie met Duitsland op diens Chinese grondgebied was de enige strijd in de Oorlog die liep zoals voorspeld was. Aan het begin van de Grote Oorlog waren alle Europese partijen er van overtuigd dat het een korte oorlog zou betreffen en dat voor het einde van het jaar duidelijk zou zijn wie gewonnen had. Niemand had een lange bloederige loopgravenoorlog van enkele jaren aan zien komen maar alle Franse, Duitse en Russische soldaten zaten stuk voor stuk vast in de onbeweegbare frontlinies van Europa. Terwijl Europa zich voorbereide op een lange winter verklaarde Japan daarentegenwel al snel de victorie over de Duitse troepen in Qingdao, China. 7 november, 1914, markeerde het einde van de fysieke deelname van Japan aan de Oorlog. Welbeschouwd was de uiterst vlotte overwinning van Japan over Duitsland in China niet onverwacht, de Duitse militaire macht in China was niet bijzonder groot. Maar toch was het een steek voor iedere Europese grootmacht dat Japan als eerste land haar tegenstander als verslagen kon verklaren, terwijl de Europese frontlinies nauwelijks in beweging waren.⁶⁰ In tegenstelling tot voorgaande overwinningen op Rusland en China, was de rest van de westerse wereld nu niet in staat om de Japanse macht in Azië uit te dagen of in te perken zoals de Drie Landen-interventie steeds gedaan

⁵⁸Dickinson, *War and National Reinvention* 35-36.

⁵⁹Rose, *Sino-Japanese Relations* 29-31.

⁶⁰Dickinson, *War and National Reinvention* 85.

had, de grootmachten waren te druk bezig met elkaar om Japan ook maar enigszins te kunnen beheersen. Japan had deze westerse onmacht maar al te goed in de gaten, en het land zag dit moment dan ook als een kans van één op een miljoen om de status-quo van de machtsverdeling in Azië te doorbreken.

Na de overwinning op Duitsland nam Japan snel afstand van zijn positie tussen de westerse machten, de Japanse Minister-President verklaarde alle huidige en toekomstige militaire acties voor het verdere verloop van de oorlog te staken. Daarnaast waren relaties met Rusland ook al een aantal jaren aan de beterende hand.⁶¹ Het daadwerkelijke doel van Japan was, zoals eerder gezegd, uitbreiding van de invloed over China. Duitsland was geen verdere bedreiging dus verdere militaire actie werd niet nodig geacht. Bovendien was het nog onduidelijk wie de Oorlog uiteindelijk zou winnen en het kon geen kwaad om een lijntje naar beide kampen open te houden. Om China verder onder zijn controle te krijgen vaardigde Japan de beruchte 21 eisen uit aan de Chinese president Yuan Shikai op 18 januari, 1915. Hierin werden vooral veel eisen gedaan om de invloed van Japan in de Chinese politiek aanzienlijk te vergroten, maar ook een aantal onredelijke economische eisen getuigde van Japans agressieve houding. De 21 eisen worden tegenwoordig als het schoolvoorbeeld van Japanse agressie in de vroege 20ste eeuw gezien.⁶² Naast het latere Verdrag van Versailles zouden deze eisen een cruciale rol spelen in zowel de opkomst van Japans imperialisme als in Chinees nationalisme en volgens sommige historici, waaronder Caroline Rose, zou het zelfs een keerpunt in de sympathie voor Japan zijn van Amerikaanse president Woodrow Wilson.⁶³ Er is daarnaast volgens Jansen bewijs te vinden dat de Sino-Japanse onderhandelingen van 1915, waarin de 21 eisen tot stand zijn gekomen, werden beïnvloed door achterkamertjespolitiek in Tokyo. De *Black Dragon Society*, die in deze periode sterk in macht en reikwijdte gegroeid was, zou grote druk uit hebben geoefend op Kato Takaaki, de Minister van buitenlandse zaken die later het gros van de negatieve reacties over zich zou krijgen, om het verdrag zo op te stellen dat er een toekomst mogelijk was waarin China een protectoraat zou worden.⁶⁴ Kato zou gedwongen zijn tot extreme maatregelen om binnenlandse gemoederen te sussen en de steeds extremer wordende politici hun zin te geven, imperialistische idealen namen toe in de politiek.

4.2 De oorsprong van co-prosperity

Nadat de onderhandelingen tussen Japan en China waren afgerond, en de 21 eisen waren ondertekend, restte het Japan alleen nog om goedkeuring te vragen van de andere grootmachten. Hoewel velen tegen het verdrag waren, zoals eerder gezegd was dit onder andere een vermoedelijk

⁶¹ Berton, *Russo-Japanese Relations* 28-29.

⁶² Dickinson, *War and National Reinvention* 85.

⁶³ Rose, *Sino-Japanese Relations* 33.

⁶⁴ Marius B. Jansen, *The Japanese and Sun Yat-sen* (Cambridge 1954) 180.

breekpunt in Woodrow Wilson's sympathie voor Japan, moesten velen toch akkoord gaan. De reden hiervoor was dat Japan zich in een uitstekende machtspositie bevond, bij de minste geringste weerstand van één van de machten dreigde Japan met een vermindering van militaire inzet tegen Duitsland en dat konden zowel Groot-Brittannië als Frankrijk zich niet veroorloven. De Verenigde Staten waren in het begin nog ongevoelig voor dergelijke chantage, het land had aanzienlijk minder te kampen met Duitsland, maar na 1917 keurden ook zij de 21 eisen goed.

Deze 21 eisen bleven echter niet volledig zonder gevolgen. Zoals eerder vermeld waren de meeste grootmachten er op tegen en, ondanks de uiteindelijke goedkeuring, moest de Japanse regering die het verdrag opgesteld had onder internationale druk in 1916 toch het veld ruimen. Onder een nieuw kabinet, dat ditmaal overwegend bestond uit de militaire bureaucraten die Duitsland als het ideale voorbeeld zagen, begon Japan zich meer en meer te bemoeien met Chinese beleidsvorming dan ze ooit te voren had gedaan.

De nieuwe Premier Terauchi Masatake, die gediend had als veldmaarschalk in het Japanse leger, voelde goed aan dat hij het Westen voorlopig beter te vriend kon houden met het oog op de toekomstige vredesbesprekingen in Europa, maar dit weerhield hem er niet van om op subtiële wijze de invloed van Japan in Azië te vergroten. Het is was in deze periode en onder leiding van Terauchi, dat het Japanse kabinet *coexistence & co-prosperity* als onderdeel van zijn beleid presenteerde. Terauchi was vastberaden om een Japans imperium op te bouwen, maar dit moest binnen een samenwerkingsverband met de 'invloedsfeer' tot stand komen en niet op vijandige wijze. Japan, China en Korea zouden onderdeel worden van één grote welvaartssfeer en tot moderniteit gebracht worden onder leiding van Japan. Het toeval wilde dat de Chinese president Yuan Shikai stierf in het jaar 1916, waardoor relaties met China op een positieve manier hernieuwd konden worden. Terauchi greep deze kans aan en herstelde relaties met China op succesvolle wijze. Daarnaast had Europa dusdanig veel bevoorrading nodig dat Japan, doormiddel van productie uit de landen van de welvaarsfeer, hier op in kon springen al gebeurde dit in beperkte mate om de landen uit de sfeer te vriend te houden.⁶⁵

Ondanks dat Japan de productie van de welvaartssfeer inzette was de *co-prosperity* vooralsnog vooral gericht op een politiek samenwerkingsverband, van een economisch blok was nog geen sprake. *Co-prosperity* zou uiteindelijk wel de voorloper zijn van de *Greater East Asia Co-Prosperity Sphere*, een Japans conceptidee van één groot zelfvoorzienend Azië dat tijdens de latere Tweede Wereldoorlog als propagandamiddel ingezet zou worden. Bij het begrip *co-prosperity* moet overigens wel vermeld worden dat samenwerking in geen zin van het woord gelijkheid tussen

⁶⁵ Jansen, *The Japanese and Sun Yat-sen* 196.

machten betekende. Zowel Korea als China waren onderdeel van een ongelijkwaardig partnerschap met hun 'grote broer' Japan, zowel op politiek als economisch vlak.⁶⁶

4.3 Japan en het Verdrag van Versailles

"In my view, the European war has been a conflict between established powers and powers not yet established, a conflict between countries that found upholding the status-quo convenient and countries that found overthrowing the status-quo convenient. The countries that found upholding the status-quo convenient clamored for peace, while the countries that found overthrowing the status-quo convenient cried out for war. Pacifism does not always serve justice and humanism, and militarism does not always violate justice and humanism."⁶⁷

Konoe Fumimaro (1891-1945), lid van een aristocratische familie die hun afkomst traceerden tot de Heian-periode, zou later als Minister-President dienen tijdens de oorlog met China in 1937 en de tijdens de Tweede Wereldoorlog vanaf 1941. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was zijn familienaam vooral bekend vanwege zijn vaders politieke anti-Rusland campagne in 1903, maar Fumimaro zelf had nog weinig op zijn naam staan. Na het einde van de Grote Oorlog lobbyde Fumimaro succesvol voor een positie in de Japanse delegatie voor de Vredesconferentie in Parijs, omdat hij er van overtuigd was dat Japan een krachtigere houding moest aannemen tegenover het Westen. Voor zijn vertrek schreef hij de bovenstaande woorden in een essay gericht tegen het in zijn ogen kwalijke pacifisme van de VS en Groot-Brittannië. Dit pacifisme was er volgens hem namelijk op gericht om de status-quo, waarin deze landen aan de macht waren, vast te houden en de nieuwere machten, zoals Japan, klein te houden. Samen met zijn toekomstige Minister van buitenlandse zaken Arita Hachirō, de man die later ook het concept van de *Greater East Asia Co-Prosperty Sphere* zou bedenken, vertrok hij naar Frankrijk met de intentie om gelijkheid voor Azië af te dwingen van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.⁶⁸

Hoewel voor veel landen het einde van de Oorlog het einde van al het bloedvergieten betekende, betekende het voor Japan het einde van een periode van vrije kansen. Japan had vanaf het begin van de Oorlog een vrije hand gehad om continentale interesses na te streven, nu de oorlog voorbij was zou de vrijheid van Japan ook weer ingeperkt worden, althans, daar was het kabinet bang voor. De Europese machten zouden geleidelijk aan weer terugkeren naar Azië, dat was zeker. Maar belangrijker nog, hoe zou de dramatische stijging van de macht van de Verenigde Staten de

⁶⁶ Beasley, *Japanese imperialism* 116-118.

⁶⁷ Konoe Fumimaro, 'Against a pacifism centered on England and America' (1918) uit: De Bary e.a. *Sources of Japanese Tradition* 291-292.

⁶⁸ *Ibidem* 293.

verhoudingen in Azië gaan beïnvloeden? Japan moest dus wel naar gelijkheid streven als het zijn machtspositie in zijn huidige staat wilde laten voortbestaan. Versailles was, ondanks dat Japan zich naar eigen zeggen al lang bewezen had, de eerste keer dat het land als 'gelijke' aan de tafel mocht zitten met de Grote Vier, de winnaars van de oorlog.⁶⁹ Uiteraard was er vanuit het oogpunt van de Westerse machten officieus helemaal geen sprake van gelijkheid, het feit dat Japan op papier als gelijke stond droeg alleen maar bij aan de latere teleurstelling die het land zou ondervinden.

Maar, ondanks dat dat Japan nu als gelijke aan de tafel zat, liep Versailles voor Japan niet af zoals het land gehoopt had. Net als bij de vredesbesprekingen na de Sino-Japanse en de Russisch-Japanse Oorlog werd Japan klein gehouden door het Westen. Als één van de vijf grootmachten aan de tafel van Versailles vocht het land voor het eerst voor zijn eigen gelijkheid, iets wat het na de Sino-Japanse en Russisch-Japanse oorlogen niet gedurfd had. Maar vrijwel al Japans eisen werden afgewezen op de non-discriminatie clausule na, waarin geëist werd geen onderscheid meer te maken tussen Oriëntalistische en Caucasische etniciteit in politieke betrekkingen. Veel partijen van Versailles interpreteerden de eisen van Japan als een eis tot wettelijke 'raciale gelijkheid', dit was echter al een universele waarde volgens Woodrow Wilson dus hoefde dit niet opgetekend te worden. Japan poogde echter geen raciale gelijkheid winnen, maar een wettelijk verbod op discriminatie in het leven te roepen. Japan had uiteraard meer eisen en verzoeken meegenomen naar Versailles, het meeste gericht op economische expansie binnen Azië, maar nadat de discriminatieclausule af was gewezen waren de onderhandelingen al snel verzuurd en lukte het Japan niet meer om winst te behalen. De meeste eisen van Japan werden uiteindelijk dan ook afgewezen en de Japanse delegatie keerde verbitterd terug naar huis. Om te zeggen dat Versailles slecht afliep voor Japan alleen op basis van een miscommunicatie gaat te ver, maar een verkeerd begrip van elkaars eisen heeft het proces zeker bemoeilijkt.⁷⁰

Ondanks dat Japan de gebieden die het veroverd had tijdens de oorlog mocht houden, was het land sterk vernederd door de afwijzing van het discriminatieverbod en de beperking van zijn economische expansie. De verwachtingen die de oorlogsperiode geschept had, namelijk een veel grotere invloed in Azië en een mogelijkheid tot een pan-Aziatisch rijk beginnende bij China en Korea, waren zonder pardon van de tafel geveegd en de westerse grootmachten die in oorlogstijd hun Aziatische gebieden niet zonder Japan hadden kunnen behouden, besloten nu datzelfde Japan af te wijzen. Met name Groot-Brittannië en de Verenigde Staten, maar ook Frankrijk en Rusland hoopten weer terug te kunnen keren naar Azië alsof de Grote Oorlog nooit had plaatsgevonden en Japan, de figuurlijke waakhond die het huis in afwezigheid had bewaakt, diende weer netjes in zijn hok te gaan

⁶⁹Fred Dickinson, 'Japan's Asia in the politics of a new world order, 1914-19' *The Japanese Empire in East Asia and its Postwar Legacy* (München 1998) 27-48.

⁷⁰Dickinson, *War and National Reinvention* 315-316.

liggen. Dit bleek voornamelijk uit de economische beperkingen die Japan na de Oorlog weer opgelegd kreeg. De 21 eisen werden langzaam afgebouwd en de invloed van Japan in China werd weer sterk aan banden gelegd.⁷¹

Het behoeft weinig verklaring dat Japan na Versailles weinig positief was over het Westen. Het land had een goede vier jaar ervaren hoe het was om zonder beperkingen, opgelegd door het westen, in Azië te kunnen opereren en het was in deze setting, met Versailles als klap op de vuurpijl, dat een antiwesters imperialisme zoals Jansen dat beschrijft het sterkst tot bloei kon komen. Het was namelijk in de vierjarige afwezigheid van het Westen dat er in Japan op grote schaal ideeën van een Aziatische imperium ontstonden, een ideaal dat Japan voorheen nog niet geambieerd had. De opkomst van het idee van *co-prosperity* onder het kabinet van de militair, Terauchi, bewijst deze omslag. Het initiatief dat Japan nam om zowel een politieke als een economische samenwerking met Korea en China aan te gaan om zo de welvaart van de gehele regio te bevorderen zou onder westers toezicht nooit ver gekomen zijn. Maar nu het Westen zijn handen vol had aan de Grote Oorlog kon er een welvend Aziatisch samenwerkingsverband ontstaan, zonder angst voor interventie. Nadat de Oorlog voorbij was had Japan gehoopt dit samenwerkingsverband en zijn invloed in de regio vast te kunnen houden, maar grootmachten van Versailles dachten er helaas anders over. In tegenstelling tot de twee voorgaande oorlogen, waarin Japanse macht vooral klein werd gehouden terwijl deze nog klein was, werd de Japanse macht die nu aanzienlijk gegroeid was sterk gereduceerd. Het was deze, in de ogen van de Japanners, grove belediging die die het sterkst vorm zou geven aan het antiwesterse element dat het Japanse imperialisme later zo uniek en paradoxaal zou maken. Het zou weliswaar nog enkele tientallen jaren duren en er zouden nog meerdere imperialistische ontwikkelingen plaatsvinden eer Japan werkelijk zover was, maar de fundering voor het Mantsjoerije-incident in 1931 en de aanval op Pearl Harbor in 1941 waren nu zeer stevig gelegd.

⁷¹Dickinson, *War and National Reinvention* 235.

Conclusie

Zoals aan het begin van dit onderzoek is gebleken is het onderzoek naar Japans imperialisme een onderzoek met vele valkuilen. Het bestuderen van Japans imperialisme brengt, ten opzichte van modern Westers imperialisme, diverse lagen aan moeilijkheden met zich mee. De paradoxale aard van het fenomeen, waarin het enerzijds veel facetten van het Westen leent maar anderzijds zich juist sterk definieert door zich van het Westen af te zetten, zorgt ervoor dat zowel een vergelijkende studie als een individuele studie beiden hun voor en nadelen hebben.

Deze studie heeft een poging gedaan om de opvattingen waarin de Sino-Japanse en Russisch-Japanse Oorlog als breekpunt onderschreven worden te ontcrachten en de Eerste Wereldoorlog als alternatief breekpunt te presenteren. Historici die onderzoek hebben gedaan naar dit onderwerp kiezen er veelal voor om oorlog als breekpunt, of katalysator, voor ontwikkelingen in imperialisme aan te wijzen. Zo ook bij Japans imperialisme wordt er vaak erg snel gewezen op de Sino-Japanse Oorlog of de Russisch Japanse Oorlog, beide oorlogen waarin Japan een hoofdrol speelde en beiden oorlogen waarin Japan onverwacht als de overwinnaar naar voren kwam, als katalysator voor Japans imperialisme. Dit onderzoek heeft deze algemene aannames proberen te weerleggen en in plaats daarvan de Eerste Wereldoorlog, een veelal onderbelicht aspect in Japanse historiografie, als katalysator van Japans imperialisme aan proberen te wijzen.

Zo is gebleken dat de Sino-Japanse Oorlog niet uit imperialistische motieven tot stand kwam. Het was veeleer een oorlog die in het verlengde lag van een eeuwenoude politieke strijd met China om de alliantie van Korea te winnen. Zowel China als Japan speelden een politiek spelletje dat plotseling, tot ieders verrassing, tot een militair conflict kwam, er is geen enkel bewijs te vinden dat Japan aanviel uit imperialistische motieven. Vervolgens won Japan de oorlog, eveneens tot ieders verrassing. De Japanse regering moest destijds echter nog niets hebben van overzeese expansie en stelde, met respect voor de internationale verhoudingen, relatief bescheiden eisen aan China in de vredesonderhandelingen. Na verdere protesten en dreigementen van de Drie Landen-interventie had het land vervolgens alleen nog maar Taiwan over, een gebied waar geen enkel Westers land interesse in had. Ook dit accepteerde Japan zondermeer, uiteraard kon het ook realistisch gezien niet anders, maar er is nergens bewijs te vinden dat het land ook daadwerkelijk meer aspiraties had.

De Russisch-Japanse Oorlog lijkt uit meer pragmatische redenen ontstaan te zijn, maar ook hier is weinig bewijs te vinden voor imperialistische aspiraties. Japan poogde, in de jaren na de overwinning op China, de nieuw verkregen economische verdragen in Korea en Mantsjoerije te exploiteren voor verdere binnenlandse groei. Rusland en de andere leden van de Drie Landen-interventie waren echter erg bang voor de groeiende macht van Japan en besloten het land bij iedere stap dwars te liggen. Japan was zich bewust van zijn eigen onmacht en zocht uit praktische overwegingen steun bij Groot-Brittannië. De politieke toenaderingspogingen van Japan, geleid door

Komura Jutarō, om met Rusland tot een compromis te komen werden door Rusland lichtvaardig van de hand gedaan en een militair conflict bleek uiteindelijk de enige oplossing om Japans bezit veilig te stellen. Ook hier kwam de overwinning van Japan als een verrassing voor de Westerse grootmachten en ook in de hierop volgende vredesbesprekingen stelde Japan zich bescheiden op.

Het was tijdens de Grote Oorlog dat de houding van Japan aanzienlijk veranderde. Toen de Oorlog in Europa uitbrak moesten alle westerse grootmachten hun aandacht op de Europese frontlinies richten en de rigide controle die het westen de afgelopen honderd jaar over Azië gehad had was plots verdwenen. Japan, als machtigste Aziatische land, kreeg min of meer de taak toebedeeld het fort te bewaken voor de *entente*, in het bijzonder Groot-Brittannië. Na honderd jaar als minderwaardig land geopereerd te hebben in de internationale politiek werd Japan nu als één van de groten erkend en binnen Azië had het daarbij in principe vrij spel. Na vier jaar vrijheid kwam in Japan het besef op dat het einde van de Grote Oorlog een einde van de gewonnen gelijkheid zou betekenen als het land zich niet hard zou maken tijdens de vredesconferentie in Parijs, maar het Westen was echter nog niet klaar voor gelijkwaardige internationale betrekkingen en Japan werd met lege handen naar huis gestuurd. Japan had echter de smaak te pakken gekregen, ideeën van gelijkheid ten opzichte van het Westen en een Azië voor de Aziaten hadden in vier jaar Europese afwezigheid goed wortel geschoten in de Japanse politiek. De Grote Oorlog had, onbedoeld, de fundering gelegd voor de sterke opkomst van Japanse imperialistische idealen, idealen die het land voor de komende veertig jaar in hun greep zouden houden.

Zoals is gebleken is Japans imperialisme een paradoxaal fenomeen waarin zowel het Westen geïmiteerd wordt als wordt afgewezen. Dit huidige onderzoek heeft een poging gedaan aan te tonen dat de Eerste Wereldoorlog bepalend is geweest voor de vorm die het Japanse imperialisme later aan zou nemen en het is gebleken dat het absoluut een vormende periode is geweest voor imperialistische idealen in Japan. Zowel het contrawesterse kenmerk van Japans imperialisme zoals Jansen dat vast heeft gesteld, als de behoefte aan economische expansie, zoals Hobson en Landes dit aanwijzen, zijn het sterkst tot uiting gekomen in het Japan van tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Bronvermelding

- Beasley, W.G. *Japanese Imperialism: 1894-1945* (Oxford 1987).
- Berton, Peter *Russo-Japanese Relations, 1905-17: From Enemies to Allies* (Routledge 2011).
- Boot, W.J. *Keizers en Shōgun* (Amsterdam University Press 2001).
- Calman, Donald. *The Nature and Origins of Japanese Imperialism: A reinterpretation of the great crisis of 1873* (Routledge 1992).
- Conroy, Hilary. *Japan in Transition: Thought and Action in the Meiji Era, 1868-1912* (Fairleigh Dickinson University Press 1984).
- Conroy, Hilary. *Japanese Seizure of Korea 1868-1910 a study of realism and idealism in international relations* (Pennsylvania 1960).
- De Bary, William Theodore. Gluck, Carol. Tiedemann, Arthur E. *Sources of Japanese Tradition Volume Two, part two.* (New York 2006).
- Dickinson, Fred. 'Japans Asia in the politics of a new world order, 1914-19' *The Japanese Empire in East Asia and its Postwar Legacy* (München 1998) 27-48.
- Dickinson, Frederick R. *War and National Reinvention: Japan in the Great War, 1914-19* (Cambridge 1999).
- Fieldhouse, D. K. 'Imperialism: An Historiographical Revision', *South African Journal Of Economic History*, Vol. 7 Issue 1 (1992) 45-72.
- Fieldhouse, D.K. *Economics and Empire 1830-1914* (Cornell University Press 1973).
- Gordon, Andrew. *A Modern History of Japan, from Tokugawa times to the present.* (New York. Oxford University Press 2003).
- Hackett, Roger. *Yamagata Aritomo in the rise of modern Japan 1838-1922* (Harvard university press 1971).
- Hagihara, Nobutoshi 'What Japan Means to the Twentieth Century' *Experiencing the twentieth century* (Tokyo 1985).
- Hobson, John A. *Imperialism: A Study* (General Books 2009, originele druk uit 1902).
- Hoyt, Edwin P. *Japans War: The Great Pacific Conflict 1853-1952* (Da Capo Press 1989).
- Jansen, 'Marius B. Japanese Imperialism: Late Meiji Perspectives.' *The Japanese Colonial Empire 1895-1945* (Princeton University Press 1984) 61-79.
- Jansen, Marius B. *The Japanese and Sun Yat-sen* (Cambridge 1954).
- Landes, David S. 'Some Thoughts on the Nature of Economic Imperialism' *The Journal of Economic History*, Vol. 21, No. 4 (Cambridge University Press 1961), 496-512.
- Lichtheim, George. *Imperialism* (Allen Lane 1971).
- Nish, Ian. *The Anglo-Japanese Alliance: The Diplomacy of Two Island Empires 1884-1907* (Athlone 1966).

- Rose, Caroline. *Sino-Japanese Relations: Facing the Past, Looking to the Future?* (Routledge 2012).
- Wright H.M. (ed.), *The 'New Imperialism'* (Boston 1961).